

Josep PERARNAU I ESPELT

UN TEXT CATALÀ DE RAMON LLULL DESCONEGUT:
LA «PETICIÓ DE RAMON AL PAPA CELESTÍ V
PER A LA CONVERSIÓ DELS INFIDELS»

EDICIÓ I ESTUDI¹

Tal com ja ha esdevingut d'altres vegades, l'escorcoll precís d'un manuscrit medieval ha proporcionat la satisfacció de trobar un text lullianès desconegut, aquesta vegada l'original català de la petició esmentada en el

---

1. En les pàgines d'aquest article usarem, ultra les que hom ja pot considerar normals (cf., núm., p./pp.), les abreviatures o sigles següents:

- G (*en l'aparat crític*) = GOLUBOVICH (vegeu l'abreviatura corresponent).
GOLUBOVICH = Girolamo GOLUBOVICH, *Biblioteca bio-bibliografica della Terra Santa e dell'Oriente francescano* I, Quaracchi 1906.
LATS = Ramon LLULL, *Liber de acquisitione Terrae sanctae*, ed. Ephrem LONGPRÉ, *Le liber de acquisitione Terrae sanctae du bienheureux Raymond Lulle*, dins «*Criterion*», III (1927), 265-278.
LDF = Ramon LLULL, *Liber de fine*, ed. de llargs fragments per Adam GOTTRON, *Ramon Llull's Kreuzzugsideen* (Abhandlungen zur mittleren und neueren Geschichte 39), Berlin i Leipzig 1912, 65-93.
MOG = *Beati Raymundi Lulli, doctoris illuminati et martyris opera quinque saeculorum vicissitudinibus illaesa et integra servata, ex omnibus terrarum orbis partibus iam collecta recognita, a mendis purgata et in unum corpus adunata...* I-IX, Magúncia 1721 ss.
OE = Ramon LLULL, *Obres essencials* I-II (Biblioteca perenne 16-17), Barcelona 1957 i 1960.
ORL = *Obres originals del Illuminat doctor mestre Ramon Llull* I-XXI, Ciutat de Mallorca 1906-1950.
PRBCI = Ramon LLULL, *Petitio Raymundi ad Bonifacium papam VIII pro conversione infidelium*, ed. Helena WIERUSZOWSKI, *Ramon Lull et l'idée de la Cité de Dieu*, dins «*Estudis Franciscans*», 47 (1935), 100-103 (=«*Miscel·lània Lulliana*», Barcelona 1935, 416-419); i en el recull d'estudis de l'autora, *Politics and culture in medieval Spain and Italy* (Storia e Letteratura 121), Roma 1971, 161-164; les citacions són fetes d'acord amb la primera referència.
PRCGATS = Ramon LLULL, *Petitio Raymundi in concilio generali ad acquirendam Terram sanctam*, ed. Helena WIERUSZOWSKI, *Ramon Lull et l'idée de la Cité de Dieu*, dins «*Estudis Franciscans*», 47 (1935), 104-109 (=«*Miscel·lània Lulliana*»,

títol.² La seva presència en els folis 77^d-79ª del Cod. Hisp. [Cat.] 60 de la Bayerische Staatsbibliothek de Munic havia passat desapercebuda tant de l'autor del catàleg muniquès³ com de Mateu Obrador⁴ i d'altres⁵ que pos-

---

Barcelona 1935, 420-425); text reproduït en el recull d'escrits de la mateixa autora, *Politics and culture in medieval Spain and Italy* (Storia e Letteratura 121), Roma 1971, 165-170. Cito d'acord amb la primera referència.

QTSRP = Ramon LLULL, *Quomodo Terra sancta recuperari potest*, ed. Jacqueline RAMBAUD-BUHOT, *Raymond Lulle - Le livre du passage*, dins «Beati magistri Raimundi LULLI, *Opera latina a magistris et professoribus edita Maioricensis Scholae Lullisticae*». Fasc. III, Ciutat de Mallorca 1954, 96-98.

S (en l'aparat crític) = MOG.

SUGRANYES = Ramon SUGRANYES DE FRANCH, *Raymond Lulle, docteur des missions*, avec un choix de textes traduits et annotés (Neue Zeitschrift für Missionswissenschaft. Supplementa V), Schöneck-Beckenried 1954, 152 pp.

TMCI = Ramon LLULL, *Tractatus de modo convertendi infideles*, ed. Jacqueline RAMBAUD-BUHOT, *Raymond Lulle - Le livre du passage*, dins «Beati magistri Raimundi LULLI, *Opera latina a magistris et professoribus edita Maioricensis Scholae Lullisticae*». Fasc. III, Ciutat de Mallorca 1954, 99-112.

2. El darrer cas sembla ésser la troballa dels escrits QTSRP i TMCI a la Bibliothèque Nationale de París, lat. 3147, ff. 132^v-134^r, successivament per Ephrem Longpré (segons notícia de SUGRANYES 130), per Josep Tarré, qui en donà un breu resum en *Códices lulianos de la Biblioteca Nacional de París*, dins «Analecta Sacra Tarracomensia», XIV (1941), 175-176; i per Jacqueline Rambaud-Buhot, qui publicà els dos textos esmentats (cf. nota anterior); ultra les dues publicacions citades, hom pot veure la descripció del volum en Bibliothèque Nationale, *Catalogue Général des manuscrits latins*. Tome IV (n. 3014 à 3277), París 1958, 286-287. El TMCI fou traduït al francès i publicat per SUGRANYES, 131-143. No sols, però, hom descobrí tres vegades la mateixa peça, ans, pel que fa al text més important dels dos, el TMCI, no s'adonà que la llebre ja havia estat llevada per Carmelo OTTAVIANO, *L'ars compendiosa de R. Lulle avec une étude sur la bibliographie et le fond ambrosien de Lulle* (Études de philosophie médiévale XII), París 1930, 13, núm. 44, car també es troba a Milà, Ambrosiana, N. 259. Sup., ff. 105-111 (XVI).

3. *Codices manuscriptorum Bibliothecae Regiae Monacensis gallici, hispanici, italici, anglici, suecici, danici, slavici, esthnic, hungarici descripti* (Catalogus codicum manuscriptorum Bibliothecae Regiae Monacensis. Tomus VII), Munic 1858, 90; segons aquest catàleg, la *Disputació de cinc savis* ocuparia els ff. 35-79.

4. Sembla que es fià del catàleg citat en la nota anterior, el qual, almenys en part copià, tal com hom pot veure en Mateu OBRADOR i BENNÀSSAR-Estanislau AGUILÓ, *Viatge a les biblioteques de Munich i Milà*, dins «Institut d'Estudis Catalans. Anuari», II (1908), 600-601; vegeu la seva carta del 5 de setembre de 1907 a Antoni Maria Alcover, en la qual parla del contingut del nostre volum, sense esmentar la *Peticció*; la lletra és publicada en Francesc de Borja MOLL, *Cartes de tema lullian d'En Mateu Obrador a mossèn Alcover*, dins «Estudios Lulianos», IX (1965), 243. Cf. encara, *ibid.* V (1961), 186, núm. 1081.

5. Joan AVINYÓ, *Les obres autèntiques de beat Ramon Llull*. Repertori bibliogràfic, Barcelona 1935, 122, descobreix l'existència del text català, tot i que sovint es refereixi a notícies recollides del catàleg inèdit de Jordi Rubió i Balaguer; Erhard W. Platzeck, el qual, igual com Obrador, accepta la datació del manuscrit donada pel

teriorment havien estudiat o s'havien interessat pel contingut d'aquell volum i, en conseqüència, fins ara els catàlegs d'obres lullianes han seguit desconeixent l'existència del text català de l'obra esmentada. Per a la descripció del volum manuscrit, remeto al meu *Els manuscrits catalans medievals de la Bayerische Staatsbibliothek* I. Volums amb textos catalans.⁶ Difícilment es podia presentar millor ocasió de donar a conèixer el nou text que encapçalant el nostre ARXIU.

Comencem recordant-ne l'estructura. El punt de partida o primera premissa és una doctrina que segurament pot ésser qualificada de tesi lulliana bàsica: Déu ha creat l'home amb la finalitat que aquest centri en Ell la seva ànima amb les tres potències de recordar, entendre i estimar. La segona premissa s'encara amb una realitat percebuda i interpretada de manera dolorosa tant per Llull com per d'altres contemporanis seus: des que el món és món, la humanitat s'ha anat desviant d'aquella fi, i en el moment en el qual Llull escriu, creu poder afirmar que per cada cristià els no cristians són cent o més. De les dues premisses anteriors es dedueix pel seu propi pes la conclusió: les autoritats supremes de l'Església han d'encaminar totes les seves possibilitats a la realització del pla de Déu i més en concret a obtenir que els infidels es colloquin en la situació volguda per Déu.

Els dos paràgrafs següents (línies 15-27 i 28-34) expliquen el concepte que Llull té d'aquestes disponibilitats o «tresor de l'Església», el qual veu dividit en dues branques, espiritual i corporal. Les possibilitats espirituals es concreten en el recrutament i la preparació específica —mitjançant, sobretot, l'estudi de les llengües dels gentils— d'una força de xoc formada per uns sants homes dotats de característiques espirituals peculiars i ensinistrats en la dialèctica lulliana en institucions semblants al col·legi de Miramar. Les possibilitats temporals es redueixen a donar una llei segons la qual la dècima part dels rèdits dels beneficis eclesiàstics fos perpètuament destinada a la conquesta militar de les terres dels infidels i de Terra Santa en particular. Les dues possibilitats convergeixen en el mateix objectiu: «que tot lo món fos de cristians» (lín. 26-27 i 34).

Segueixen unes indicacions relatives a mesures complementàries; la primera és el recobriment dels cismàtics orientals (lín. 35-38); la segona,

---

catàleg muniquès (segle xv), també desconeix l'existència del text català, tal com hom pot comprovar en el catàleg publicat en *Raimund Lull. Sein Leben - Seine Werke. Die Grundlagen seines Denkens* (Prinzipienlehre). Band II. Kataloge und Anmerkungen (Bibliotheca Franciscana 6), Roma-Düsseldorf 1964, 27.

6. Publicat en la col·lecció «Studia, Textus, Subsidia III», de la Facultat de Teologia de Barcelona (Secció de Sant Pacià); la descripció del Cod. Hisp. [Cat.] 60, és a les pp. 60-65.

la conquesta espiritual dels tàrtars (lín. 39-45); la tercera, la utilització particular dels intel·lectuals, tant sarraïns com cismàtics (lín. 47-62).

A continuació, Llull exposa algunes raons complementàries, les quals haurien d'acabar d'incitar la voluntat de les autoritats supremes a prendre les mesures abans demanades: l'objectiu s'imposa per la seva bondat intrínseca i perquè és d'una vàlua incomparablement superior a d'altres objectius, pels quals molta gent ho sacrifica tot, àdhuc la vida; amb aquestes provisions, el poble cristià recobriria l'audàcia que havia tingut en altre temps i sembla haver perdut; i aquesta seria una bona ocasió de fer callar les crítiques del poble cristià contra els (grans) clergues.

Immediatament abans d'acabar, objecció i resposta: no val a dir que tot això serà realitat quan Déu voldrà, car tot ens obliga a dir que vol.

Ramon Llull acaba la petició demanant perdó en cas d'haver parlat massa i oferint-se a ésser tramès dels primers als infidels com a membre de la força de xoc suggerida.

Aquesta és, resumida, la petició presentada per Ramon Llull al papa Celestí V a Nàpols, la qual amb poques però molt significatives variants,⁷ tornaria a ésser oferta al successor, Bonifaci VIII, uns quants mesos més tard a Roma. El prof. i amic, dr. Sebastià Garcías i Palou ha promès un estudi de les variants esmentades⁸ i no entraré en aquest tema. Hi ha, en canvi, un altre punt a escatir, el de les diferències entre la nostra petició i la immediatament anterior, presentada l'any 1292 al papa Nicolau IV.⁹ El nostre estudi, per tant, tocarà els temes següents: circumstàncies de la petició a Celestí V; còmparació amb l'adreçada a Nicolau IV; anàlisi d'algun dels temes de la nostra.

I. *Ramon Llull i Celestí V*

No entraré gens en el problema de si la renúncia del papa Blanquerna i la seva opció per la vida ermitana és una segona versió de l'acabament del *Blanquerna*, només possible després del *gran rifiuto* de Celestí V, encara

---

7. Així, per exemple, només de Celestí V afirma que «per Sant Spirit sots elet a papa» (lín. 10); Bonifaci VIII, en canvi, cosa significativa per a aquells moments, és reconegut com a papa legítim («qui per dei gratiam primatum tenetis in populo christiano», WIERUSZOWSKI, 100).

8. *Cronología de las cinco primeras estancias del beato Ramon Llull en la corte papal: fecha del Desconhort*, dins «Estudios Lulianos», X (1966), 91, nota 52 promet sobre el tema esmentat «un artículo que, Dios mediante, no tardará en publicarse», i que confesso desconèixer si ja s'ha publicat.

9. Vegeu notes 1 i 2.

que la meua impressió, purament personal, és que el pas del papa Blanquerna a l'estat d'ermità és en el romanç una tesi i no depèn de fets anecdòtics. Em fixaré només en les circumstàncies que precediren la presentació de la nostra petició (acompanyada de la *Disputació de cinc savis* i de *Flors d'amor i d'intelligència*)¹⁰ a Celestí V i a la seva cort a Nàpols. Que la petició fou lliurada a papa i cardenals a Nàpols ho diu explícitament el colofó¹¹ i això ajuda a datar-la cronològicament; fou presentada durant els dies que van del 6 de novembre al 12 de desembre de 1294 (el cinc de novembre fou l'entrada solemne a Nàpols i el 13 de desembre l'abdicació); més encara, m'inclinaria entre el 6 i el 13 de novembre, o al màxim entre el 6 i el 27 de novembre,¹² per raons diverses: perquè a finals d'aquest mes ja s'havia plantejat públicament el problema de la renúncia papal i perquè aquesta esdevingué inaplaçable quan Celestí V decidí de recloure's en la cella de fusta i de lliurar-se a la contemplació durant la quaresma de sant Martí o els quaranta dies abans de Nadal, els quals haurien començat el 14 de novembre (tot i que el seu darrer biògraf, sense donar raons, s'inclina a pensar que tal quaresma començà amb l'advent). Fora d'això, només una altra dada: que la petició anava acompanyada dels dos llibres esmentats, un sobre la disputa amb els cristians orientals de les diverses branques i un altre amb pensaments comparables als del *Llibre d'amic i amat*, qui sap si *in mente* destinat als exercicis contemplatius del papa ermità. En el camp de la conjectura, opino que Llull presentà la seva petició després que el grup d'Angelo Clareno ja havia entrat en contacte i potser convençut Celestí V; m'ho fan dir les línies 77-80 del nostre text.

I ara comencen els punts incerts, amb posicions diguem que irreductibles, respectivament arrelades en l'original llatí o en la traducció catalana

10. El final de la *Disputació de cinc savis* i el començament de les *Flors d'intelligència* es poden veure en el meu *Els manuscrits* (citats en la nota 6), 63 i 64; de més a més, les *Flors* són publicades per Salvador Galmés, ORL XVIII, 1935, 273-311.

11. Vegeu línies 86-87 del text.

12. Peter HERDE, *Cölestin V. (1294) (Peter vom Morrone). Der Engelpapst. Mit einem Urkundenanhang und Edition zweier Viten (Päpste und Papsttum 16)*, Stuttgart 1981, 120 (dia de l'entrada a Nàpols, precisat a base dels antics registres dels reis Anjou) i 126 (Quaresma de Nadal); cas de confirmar-se la suposició de la nota 274 de la pàgina darrerament esmentada, segons la qual el recés penitencial només hauria començat amb l'advent, aquell any el primer diumenge fou el 28 de novembre, i, per tant, el darrer dia, diguem-ne hàbil, hauria estat el 27; però justament el recés precipità la situació, el desenllaç de la qual fou el «gran rifiuto». Sobre aquells moments, cal veure Hans S. ROHDE, *Der Kampf um Sizilien in den Jahren 1291-1302* (Abhandlungen zur mittleren und neueren Geschichte 42), Berlín i Leipzig 1913, en particular 105-127; i Vicente SALAVERT ROCA, *El tratado de Anagni y la expansión mediterránea de la Corona de Aragón*, dins «Estudios de Edad Media en la Corona de Aragón», V (1952), 209-360, en particular 234-238 i 294-296.

de la *Vita coetanea*,¹³ la primera posició manté, amb l'original llatí, que Ramon Llull no féu una visita a la cort papal de Celestí V abans de l'arribada d'aquest a Nàpols, més encara, acceptant un document publicat per Martí de Barcelona,¹⁴ afirma un viatge relativament ràpid a Barcelona i a Ciutat de Mallorca, de manera que s'hauria trobat en la primera a darrers de juliol de 1294; Erhard Platzeck, Jocelyn N. Hillgarth i Miquel Batllori mantenen aquesta posició, amb poques diferències;¹⁵ Sebastià Garcías, el qual mai no esmenta el document referit, manté, d'acord amb la traducció catalana de la *Vita*, que abans del lliurament de la petició a Celestí V, Ramon Llull hauria estat en cort papal, per tant a L'Aquila, on fou coronat Celestí V el 29 d'agost d'aquell any.¹⁶

---

13. Redacció llatina: «...pervenit Neapolim, ibique legens Artem suam moratus est usque ad electionem Domini Pape Celestini quinti. Post hec ivit Raymundus ad curiam Romanam, ut aliquid impetraret sibi diu affectatum, sicut superius est expressum, pro Christi fide a domino papa; ibique libros composuit. Aliquo vero tempore retroacto, domino Celestino pape quinto successit dominus Bonifacius papa octavus, cui etiam totis viribus conatus est supplicare Raymundus...», Baudouin DE GAIFFIER, dins «Analecta Bollandiana», XLVIII (1930), 165-166 (cf. l'edició d'Hermogenes HARADA, dins Raimundi Lulli Opera Latina VIII [Corpus Christianorum, Continuatio Mediaevalis XXXIV], Turnholt 1980, 293-294). La reelaboració catalana, en canvi, diu: «Llavors (*després dels fets de Tunis 1293*) tornà en nau e venc-se'n en Nàpols, e aquí públicament legí la sua Art, fins que papa Celestí fonc elegit. Feta l'elecció de papa Celestí quint, venc lo dit reverend mestre en Roma, per veure si podia obtenir ço que havia desitjat; e, com hagués estat aquí per algun temps, e hagués ordonats aquí alguns llibres, succeí papa Bonifaci VIII, al qual així mateix moltes voltes suplicà lo dit reverend mestre...» (BATLLORI, OE I, 46-47).

14. *Nous documents sobre Ramon Llull i la seva escola*, dins «Miscel·lània Lulliana», Barcelona 1935, 166-198, en particular 166.

15. Erhard W. PLATZECK, *Raimund Lull* (cit. nota 5) I. Darstellung (Bibliotheca Franciscana 5), Roma-Düsseldorf 1962, 25-26; [Jocelyn] N. HILLGARTH, *Ramon Lull and Lullism in Fourteenth-Century France* (Oxford-Warburg Studies), Oxford 1971, XXIV; Miquel BATLLORI, *Teoria ed azione missionaria in Raimondo Lullo*, dins *Expansione del franciscanesimo tra Occidente e Oriente nel secolo XIII*. Atti del VI Convegno Internazionale. Assisi, 12-14 ottobre 1978, Assisi 1979, 200; la diferència entre aquests autors rau en el detall de l'estada a Ciutat de Mallorca.

16. *Cronologia* (cit. nota 8), 89-92. ¿M'és llegut d'expressar la meua impressió que no s'ha dit la darrera paraula? D'una banda és cert que un senyor que es deia Ramon Llull feia una gestió a Barcelona, en la seva qualitat de marmessor de Pere Rius, gestió que tenia repercussions al monestir de la Real de Ciutat de Mallorca, on alguns béns del Rius esmentat eren dipositats a mans de l'abat. En aquest sentit, els detalls, vistos en general, encaixarien. Però jo almenys experimento una certa desconfiança davant el fet que el notari sigui tan sec a l'hora de parlar de Ramon Llull, sense cap qualificatiu, quan els documents napolitans contemporanis ens parlen del «discretus vir Raymundus Lul... eundem magistrum Raymundum...» el del primer de febrer de 1294, i del «...magistrum Raymundum Lulii...» el del 12 de maig; cf. Pietro EGIDI, *Codice diplomatico dei saraceni di Lucera*, Nàpols 1917, 32 núm. 98 i 33, núm.

Peter Herde, el darrer biògraf de Celestí V, ha recordat que segurament l'únic gran resultat del seu pontificat no massa gloriós, fou l'haver donat els primers passos per a la ratificació del tractat de la Jonquera per part de la Santa Seu, objectiu principal al qual el rei de Nàpols (oficialment de Sicília), Carles d'Anjou hauria subordinat les seves relacions amb el papa i per al qual hauria mantingut Celestí V dins el límit del Regno i l'hauria conduït a la capital sense permetre-li d'entrar als Estats Pontificis, tot i tenir-los a l'abast de la mà; dins aquest context, cal recordar que Jaume II de Catalunya-Aragó, perfectament informat de l'ambient de la cúria papal, primer, i de la persona i dels plans del nou papa, després, envià a primers de juliol a l'esmentada cúria el ciutadà barceloní Guillem Llull amb l'encàrrec de fer saber que ell acceptaria de preparar les galeres per al «passatge» de Terra Santa, que hom donava per descomptat que proclamaria el papa imminent; i, en acabar el mateix mes, el canonge de Barcelona, Ramon Aulomar,¹⁷ ja dins el context de les negociacions per a la confirmació de la pau de la Jonquera. Aquestes dades, unides a l'altra que el 29 de juliol el rei de Nàpols, Carles d'Anjou, signava els passaports per als ambaixadors del nostre rei destinats a l'acte de confirmació abans esmentat, permeten d'ésser aplicades al problema del lloc on es trobava Ramon Llull durant aquells mesos a favor de qualsevol de les dues suposicions: si es trobava a Barcelona, és normal que, atès l'intercanvi diplomàtic que s'establí entre la cort dels Anjou i la nostra amb motiu del nou pontificat, Ramon Llull, ben relacionat amb Jaume II, posseís informació de primera mà sobre el curs dels esdeveniments en la cúria romana i que pogués disposar d'oportunitats particularment favorables per al retorn a Nàpols; i, si es trobava en aquesta darrera ciutat, també és normal que acompanyés un parent seu, del clan barceloní dels Llull, en la visita a la cort papal, per tant a L'Aquila, sobretot tenint en compte que el viatge del parent tenia

---

100; cal recordar que aquest mestre Ramon Llull present a Nàpols el maig de 1294 no era l'única persona que portava tal nom en aquelles dates; cf. Peter LINEHAN, *Raymundi Lully testamentum factum anno 1281*, dins «Estudios Lulianos», XI (1967), 181-185; puc afegir que setze anys més tard, dia per dia, de l'acte del Ramon Llull marmessor, en un moment en què, el mestre mallorquí es trobava a París pres per la lluita anti-averroista, un Ramon Llull signava com a testimoni en una acta notarial a Barcelona el 28 de juliol del 1310; resta constància del fet en l'Arxiu Capitular de la Catedral de Barcelona, Notaris, Bernat Vilarrúbia, *Manual de l'any 1310*, f. 165°. Qui era el marmessor del 1294? ¿El mestre, aquest altre Ramon Llull barceloní o algun altre?

17. Vegeu els documents publicats per Heinrich FINKE, *Acta Aragonensia*. Quellen zur deutschen, italienischen, französischen, spanischen, zur Kirchen- und Kulturgeschichte aus der diplomatischen Korrespondenz Jaymes II. (1291-1327), Band I, Berlin 1908, CXXVII i 14-26.

com a objectiu un tema tan important per a Llull com el de la croada per a la reconquesta de Terra Santa. La decisió en aquest problema depèn de la vàlua que hom atribueixi al document publicat per Martí de Barcelona. Fora d'aquesta activitat entorn de la pau entre la casa de Barcelona i la d'Anjou, l'únic altre interès que sembla haver mogut realment Celestí V fou la croada.¹⁸

És de suposar que Ramon Llull connectà íntimament amb les dues direccions de la política celestiniana, però almenys és cert que se sentí esperonat per la segona. Àdhuc ens podríem preguntar si no serien les notícies reservades sobre l'ambient de «passatge», que el seu parent li proporcionaria, la causa que mogué Ramon Llull a redactar la *Petició*. Si no m'erro, s'a-fanyà a escriure la llarga introducció de la *Disputació de cinc savis*, llibre per al qual crec que aprofità el seu anterior *Llibre del Sant Esperit* —i caldrà escatir fins a quin punt el text català d'aquest darrer no s'haurà salvat en la *Disputació*—; corregué a redactar la segona part de les *Flors d'amors i d'intelligència*, de temàtica també controversista enfront dels cristians d'Orient, i, amb la nostra *Petició*, els presentà o trameté¹⁹ a Celestí V. Si hom para un moment d'atenció al conjunt de la producció lulliana d'aquells anys,²⁰ veurà de seguida que aquests tres escrits són com un tascó entre títols relatius a noves versions generals o globals de l'Art lulliana (*Taula general*, *Lectura compendiosa tabulae generalis* del 1293 o la *Lectura super Artem inventivam et Tabulam generalem* de 1294-1295) i d'altres de més acostats a la «física» i per això de més interès per a persones familiaritzades amb les ciències naturals (*De levitate et ponderositate elementorum* i *Lo sisè seny, lo qual apellam effatus*, tots dos de Nàpols 1294). Això vol dir que la notícia de l'elecció de Celestí V i dels seus objectius prioritaris féu que Ramon Llull deixés els temes en els quals en aquell moment treballava i es llancés a enllestir, en menys de quatre mesos, les tres obres apostòliques que presentaria a la cort papal el mes de novembre de 1294.

D'on venia tanta pressa? Una dada objectiva és inqüestionable: a l'hora d'ésser elegit papa, fra Piero da Murrone era un home vell, per al terme mitjà de la vida d'aleshores, molt vell, d'uns vuitanta-quatre o vuitanta-cinc anys; si, doncs, calia obtenir que el papa fes quelcom, calia aprofitar el temps, i Ramon Llull ho féu; però ara justament es presenta la pregunta bàsica: per què Ramon Llull estigué tan convençut que calia aprofitar l'oca-

18. Peter HERDE, *Còlestin* (cit. en la nota 12), 106, 121 nota 251, 142.

19. Distingeixo entre presentar i trametre perquè el colofó de la *Petició* diu que fou *data* (donada? datada?); la introducció a les *Flors d'intelligència* diu que les *transmet*; el primer text en la línia 86; el segon, en *Els manuscrits* (cit. en la nota 6), 64.

20. Hom pot veure els catàlegs cronològics de Joan AVINYÓ, *Les obres* (cit. nota 5), 114-123, i d'Erhard W. PLATZECK, *Raimund Lull* (cit. nota 15), 25-28.

sió del nou papa i s'apressà a enllestir en quatre mesos no sols l'original ans les còpies d'uns escrits que equivalien a un llibre d'unes dues-centes pàgines amb trenta cinc línies a cada pàgina? La meua resposta és que veié en fra Piero da Murrone la possibilitat que el papa (o, si hom vol, que aquell papa) féss, almenys en relació als infidels, allò que ell mateix no feia gaires anys havia somniat per al seu papa Blanquerna.²¹ I crec que aquesta és la diferència bàsica entre la petició o les peticions adreçades a Nicolau IV un parell d'anys abans i les que ara adreçava a Celestí V. I com que aquest era tan vell, per això calia córrer.

II. Dret a l'essencial

El lector deu recordar que Ramon Llull adreçà a Nicolau IV simultàniament dues peticions, diverses no sols pel títol (*Quomodo Terra Sancta recuperari potest* i *Tractatus de modo convertendi infideles*), i per la longitud (el mateix autor diu en la primera que la segona «magis generalis est quam ista»),²² ans encara per divergències que arriben a la contradicció (en la primera demana la formació d'un sol orde militar, en la segona ja li està bé la multiplicat dels existents aleshores). En aquestes pàgines, la comparació serà establerta, normalment, entre el text més complet, el TMCI, i la nostra petició.

Prescindint ara d'altres punts, en els quals Llull bascula d'una obra a l'altra (de vegades considera indispensable el camí de Constantinoble i de l'Àsia Menor per a arribar a Terra Santa, de vegades el desestima i prefeix el del mar), una diferència que pot ésser considerada bàsica, car continuarà apareixent en les peticions posteriors, és la de demanar que tot l'afer de la croada i de la cristianització del món en la seva doble vessant

21. Vegeu tot el llibre IV, *D'apostolical estament*, en ORL IX, 1914, 283-368; «Els Nostres Clàssics», 58-59, Barcelona 1947, 129-261; OE I, 1957, 224-257; vista la problemàtica actual entorn de la relació entre papa Blanquerna i papa Celestí V, que hom pot veure en Sebastià GARCÍAS I PALOU, *El papa «Blanquerna» de Ramon Llull y Celestino V*, dins «Estudios Lulianos», XX (1976), 71-86, em sembla enraonat de precisar que de cap manera no afirmo la identitat entre els dos personatges; ni l'elecció ni els projectes de govern de Blanquerna no tenen cap paral·lel en Celestí V; més encara, l'abdicació de Blanquerna no és fruit del fracàs, ans d'haver realitzat amb èxit l'ordenació lulliana del món; en aquest sentit, Llull no es podia inspirar en Celestí V per a la «seva» abdicació; ben al revés, car Celestí V no respongué a les expectatives de Llull i sí a les del grup d'Àngelo Clarenò (cf. notes 33-37); cf. també Sebastià GARCÍAS PALOU, *La renuncia del papa «Blanquerna» al papado*, dins «Estudios Lulianos», XIX (1975), 61-70.

22. QTSRP, 98.

espiritual i temporal, sigui gestionat de forma immediata per l'òrgan suprem de la direcció de l'església, el papa i els cardenals (línies 10-11, 28-29, etcètera). En aquest sentit, el QTSRP, limitava tota l'operació a l'interior d'aquella milícia que calia fer néixer de la refundició de les existents, el mestre de la qual avançaria amb el seu exèrcit per l'Àsia Menor i Síria, i alhora un almirall a les seves ordres castigaria bèl·licament els mateixos països des del mar; un mestre en teologia faria de braç espiritual i tindria sota seu la força de xoc formada pels alumnes que haurien eixit d'escoles de llengües del tipus de Miramar.²³ En el TMCI, en canvi, el braç militar seguiria estant format pels ordres militars, els quals actuarien sota la coordinació d'un rei (apareix la figura del *bellator rex*);²⁴ el braç espiritual seria portat pel papa mateix, que Llull convida a ésser present en l'operació, i sota la seva direcció actuarien els deixebles sortits de les escoles lullianes.²⁵ En la petició a Celestí V, l'organigrama al cim ha canviat completament, en el sentit que l'Església romana (papa i cardenals) s'ha de fer càrrec total de l'operació en tots dos ordres, bo i delegant un cardenal per a les atencions de recrutament i formació del cos de missioners, i per als aspectes econòmics de tota l'operació, també de la bèl·lica, un altre, el qual finançaria tant els estudis com les guerres (lín. 15-34).

El diagrama, pel que fa als òrgans de decisió, no sols s'ha desplaçat decididament i definitiva vers l'altura, ans encara es limita a allò que és essencial, prescindint de si l'estratègia de la guerra per a l'adquisició de Palestina ha d'ésser determinada pel *bellator rex* o per un mestre general de les ordres militars unificades.

El desplaçament assenyalat no és la primera vegada que es dibuixava en el pensament de Llull i per això és possible d'afirmar que a l'hora d'elaborar la petició a Celestí V, el nostre autor decidí de no inspirar-se en els esquemes exposats en els dos escrits de croada adreçats al seu predecessor Nicolau IV i sí, en canvi, en allò que ell havia gosat somniar, sota capa de romanç, en el llibre quart del *Blanquerna*, el de l'apostolical estament. Només una petita diferència assenjala el pas del romanç a la proposta política: allí, papa Blanquerna, després de veure acceptada la seva proposta d'organitzar els dicasteris de la cúria romana d'acord amb les frases del *Gloria in excelsis Deo*, es reserva per a ell personalment allò que tingui

23. Sobre aquesta escola, hom pot veure ara Sebastià GARCÍAS PALOU, *El Miramar de Ramon Llull*, Ciutat de Mallorca 1977, VIII+370 pp.

24. Sobre la problemàtica de la unificació dels ordres militars, i la posició de Llull en el problema, hom pot veure ara A. J. FOREY, *The Military Orders in the Crusading Proposals of the late-thirteenth and early-fourteenth Centuries*, dins «Tradition», XXXVI (1980), 317-345.

25. TMCI, 100.

relació amb la glorificació de Déu, cosa que resulta ésser tot el relatiu a col·legis i missioners lullians i a l'extensió de la fe;²⁶ en la proposta, en canvi (seria en consideració a la vellesa de Celestí V?), aquesta funció reverteix a un cardenal, el dels estudis (lín. 20-27). En canvi, el cardenal encarregat de recollir i de distribuir els diners del delme, em sembla respondre a la figura del camarlenc d'aquell quart llibre, un cop ja convençut de la proposta lulliana.²⁷

Els altres elements (estudis de llengües, atenció als cismàtics i als tàrtars, clarificació de posicions doctrinals cristianes davant els savis d'altres religions, incitació a l'audàcia) es troben tots en totes les peticions destinades a l'extensió de la cristiandat i, per això mateix, és més notable el paràgraf de les línies 77-80, que és com objecció i resposta. Tant més notable pel fet que la frase «totes aquestes coses se faran com a Déu plaurà», sembla citació o almenys referència a una frase de sant Francesc d'Assís;²⁸ l'interès envers l'objecció augmenta quan hom s'adona que una altra de les diferències entre la nostra petició i el TMCI és que la primera no fa cap referència escatològica, quan només feia dos anys que l'autor havia insistit en l'estat de decrepitud del món en aquell acabament del segle XIII,²⁹ d'acord amb la doctrina joaquimita segons la qual la sisena edat de l'Església era el «tempus istud, in quo tam clerus quam populus undique fornicatur a Deo. Tempus autem septimum erit convertentium ad Christum»;³⁰ i això darrer és exactament allò que Ramon Llull volia assegurar en tot el món amb els seus mètodes i les seves propostes als papes.

El tema és del màxim interès i per això cal preguntar-se si Ramon Llull en dos anys havia evolucionat en el sentit d'haver-se desentès de contemplar el seu temps a través d'ulleres apocalíptiques, tal com havia fet en el *Llibre qui és contra anticrist*, escrit no gaires anys abans. La meua resposta decidida és que no, car encara el 1299 i a París, on els apocalíptics no eren pas ben rebuts,³¹ coronava el seu *De quadratura i triangulatura de cercle*

26. OE I, 1957, 229-232; en un cas particular, papa Blanquerna delegà en el cardenal de *Tu solus altissimus* la solució d'un problema paral·lel, ibid. 275/I.

27. OE I, 256.

28. Vegeu l'aparat de fonts, nota a la línia 77.

29. TMCI, 108-109.

30. Pseudo-Joaquim de Fiore, *Praemissiones in super Hieremiam*, E. R. Daniel, *Apocalyptic Conversion: The Joachite Alternative to the Crusades*, dins «Traditio», XXV (1969), 152.

31. Recordem les dificultats d'Arnau de Vilanova amb motiu d'haver presentat a París el seu *De adventu anticristi*, que hom pot veure en Marcelino Menéndez y Pelayo, *Historia de los heterodoxos españoles*. Edición ordenada y anotada por Adolfo Bonilla y San Martín, tomo III, Madrid 1917, 204; els documents relatius a aquell episodi són en el mateix volum, LXXIV-LXXXII.

amb aquestes expressions que el definien: «On, per raó d'açò (*la confusió produïda per diverses formes de cristianisme en la ment de possibles neòfits sarràins*), los catòlics són molt tenguts, e maiorment los doctors latins, a tractar con los cismàtics fossen avnits e a l'esgleya cathòlica aduïts; e per aytal manera e diligència, per la gràcia de Déu, en breument tot lo món uenria a conuertiment e seria en bon estament e Déus culliria moltes ànimes en paradís e les cadires serien tost plenes, e lo general judici seria tot (*sic!* tost) uengut e les portes per les quals los dampnats van en infern serien tancades, les quals són enaxí vbertes com la mar a reebre les aygües; e quart Déus aquells qui d'açò han poder e no y an diligència». ³² Difícilment es podria trobar un text que colloqués els més fonamentals objectius lullians de forma més explícita en un context d'escatologia urgent. I no sembla que existeixin proves que permetin d'afirmar que Llull tingué l'any 1294 un eclipsi en les seves previsions escatològiques.

No sols no hi ha cap document, ans n'hi ha en sentit contrari: el *Desconhort*. En una estrofa que és un text paral·lel absolut del nostre paràgraf d'objecció i resposta, Llull cantava «en lo so del Berard»:

«Ramon, quan Déus volrà qu el món sia convertit
adoncs darà los lenguatges per lo sant Esperit
e convertirà lo món, segons que avets ausit
de Crist e dels apòstols, d'on és fait mant escrit;
e aquell convertiment serà per tot lo món sentit
tant, que n un ovili seran li hom unit,
lo qual mais no serà en est món departit;
e aquell serà nostre e per Déu establít,
e jamais null peccat no serà consentit.» ³³

Aquesta és l'objecció, exposada amb més detall que no pas en el nostre text. I encara que la major part dels versos descriuen la situació del món que els joaquimites atribuïen a l'època de l'Esperit Sant, per a ells imminent, contenen alguna indicació, a la qual considero almenys obligat de fer referència, si més no com a hipòtesi que inciti a futures aportacions. Ultra la frase franciscana de «quan Déus volrà», justament de la *Regula non bullata*,³⁴ la preferida, amb el *Testamentum*, dels «espirituals», crec

32. Munic, Bayerische Staatsbibliothek, cod. Hisp. [Cat.] 64, f. 65^r.

33. Estrofa XXIX, OE I, 1957, 1316; la resposta de Llull en l'estrofa XXX dóna nous detalls de com els seus contrincants valoraven llur temps dins esquemes joaquimites, *ibid.* 1317.

34. Cf. en l'aparat de fonts, la nota a la línia 77.

que pot resultar rica d'indicacions l'afirmació que, quan vulgui, Déu donarà els llenguatges de forma carismàtica, tal com féu en la primera Pentecosta o cinquagesma, per dir-ho amb la mateixa paraula lulliana. Resulta que, contemporani de Llull, Angelo Clareno i el seu grup atribuïren a pura il·luminació del Sant Esperit, o a do gratuït de Déu fet durant la nit de Nadal, el domini que Angelo posseïa de la llengua grega.³⁵ I tothom pot recordar que justament el grup d'espirituals franciscans comanats per Angelo Clareno no sols es trobava en la cort papal durant els pocs mesos del pontificat de Celestí V, ans encara obtingué d'ell la solució de llurs aspiracions a regir-se només per la regla de sant Francesc sense afegitons desfiguradors, i, coincidència encara més notable, sembla que els mateixos dies de primers de novembre, també a Nàpols.³⁶ La simultaneïtat en el lloc i sobretot el fet que l'any anterior havien arribat de l'Àsia Menor i d'Armènia, on havien estat acollits pel rei Aitó II,³⁷ no sols permet de pensar, ans obliga a suposar que Ramon Llull procurà obtenir d'ells informacions sobre treballs d'unió amb els orientals de les diverses branques i sobre els tàrtars, més encara, que els exposà i procurà de guanyar-los a les seves pròpies idees; el resultat, però, hauria estat el que indiquen tant el paràgraf de la nostra objecció-resposta com l'estrofa del *Desconhort*. Entre el grup d'Angelo Clareno i Ramon Llull s'alçà, insalvable, una visió «teològica» diversa del moment al qual pertanyia la possessió de totes les llengües del món: per a uns, quan Déu volgués que la cristiandat rebés la perfecta plenitud de l'Esperit Sant al començament de l'època pròpia d'aquest; per a Ramon Llull ja ara, car es tractava de fer realitat la voluntat de Déu manifestada en Jesucrist. La diferència era de molta importància, tanta que, mentre un estudi més minuciós del pensament de Llull sobre la projecció escatològica de la història no obligui a rectificar, podem suposar que ell no es deixà convèncer pels joaquimites contemporanis i llur interpretació de les característiques pejoratives dels darrers temps de l'edat del Fill, en els quals estaven convençuts de trobar-se, o de les esperances que calia posar en l'edat de l'Esperit Sant, cosa que permet de veure amb més precisió la línia divisòria entre dues direccions del reformisme de finals del s. XIII. I aquesta em sembla ésser la raó que explica que Llull no sols evités qualsevol consideració sobre el sentit escatològic del seu temps, ans encara que es plan-

35. Lydia von Auw, *Angelo Clareno et les spirituels italiens* (Uomini e dottrine 25), Roma 1979, 63-65.

36. Cf. l'obra citada en la nota anterior, 37-40, la qual, però, no precisa la data de la legalització; aquest extrem es pot trobar en Peter HERDE, *Cölestin* (cit. nota 12), 113, nota 192, on segueix l'opinió d'un altre biògraf de Celestí V, B. Cantera.

37. Lydia von Auw, *Angelo* (cit. nota 35), 31-34.

tegés com a objecció a rebatre la versió que el grup d'Angelo Clareno havia pogut fer arribar a Celestí V.

III. *El problema de la violència*

Ultra els dos punts que hem assenyalat, una altra diferència entre les dues peticions que comparem és inqüestionable: la distància entre la importància que la guerra té tant en el QTSRP com en el TMCI i la migradesa del paràgraf que en el nostre text és dedicat al mateix tema, el qual representa menys de la desena part del conjunt; la guerra, doncs, en la nostra petició concentrada en l'essencial, ha passat a ocupar un molt discret segon pla, però malgrat tot és igualment innegable que conté aquella frase cèntrica: «E assò per forsa d'armes» (l. 31). N'hi ha prou amb aquestes paraules per haver de reconèixer que també ací Ramon Llull dóna un sí de principi a l'ús de la violència com a mitjà legítim per a l'extensió de la cristiandat.

El problema demana un estudi substantiu. Per la meua banda, em limitaré ara a assenyalat, mitjançant alguns textos trets d'obres diverses, l'evolució que l'autor féu en aquest punt els anys immediatament anteriors al 1291 i que desembocà en l'acceptació de la força de les armes no pas per la necessitat episòdica de reconquerir la Terra Santa, ans com a element integrat en un esquema essencial que parla de com tot el món ha d'arribar a ésser de cristians.

Prescindint ara d'espurnes de primer moment³⁸ i que, després, almenys durant un quant temps semblen no haver tingut continuïtat, penso que el punt de partida o *terminus a quo* pot ésser personificat per la posició negativament decidida del *Llibre qui és contra anticrist*; essent encara inèdit, considero més justificat de transcriure'n alguns paràgrafs: «... la manera per la qual ach començament e exelçament e perfecció la sgleya romana s'és quax girada en guerres e en batalles e és quaix oblidada la primera manera, so és, de prehicament e de convertiment e endressament, con los infaels sien endressats a vida perdurable, en la qual benahuyrança no ha fi. Batalles e guerres molt útils se convenien en lo poble dels jueus contra los infaels, ans que fos l'eveniment del Fill de Déu, que no fan ara en lo poble dels christians; e açò és per ço cor Jhesuchrist en la passió ha molt encarregats per caritat, devoció e eximpli los seus hòmens, con per amor d'eyll no sien duptades engoxes, penes ni greu mort. E passiença és demostrada

---

38. Penso en el *Llibre de contemplació en Déu*, cap. CCXLVI, núm. 21, OE II, 1961, 1153/I.

d'obra e per açò per esperiència membrada, entesa e amada en la sancta vida dels apòstols e dels martis, qui convertiren lo món ab batalles de passió, caritat, humilitat, devoció, sperança, fortitudo, turmens e mort per (*sic!* pot?) ésser conegut qual manera se cové a examplar e créxer e sostenir la fe cathòlica, ab lo qual exemplament e sosteniment se cové son començament, son mitjà e sa fi. Per speriència de les guerres e de les batalles, quals reys christians, prínceps e grans barons, cavallers e altres hòmens han fetes contra ls sarrayns, pot hom conèixer e saber que per altre manera pus alta e pus noble és possíbol cosa a convertir lo món e a conquerre la sancta terra d'oltra mar, que no és ceylla que ls christians han presa contra ls infaels per guerres e per batalles sensuals contra les intellectuals batalles, la qual manera és semblant a la primera segons que los sarrayns han començada e multiplicada lur secta. E açò matex se segueix dels tartres e dels infaels, qui per armes de fust e de ferre alcien los hòmens sens que no ls endrecen ni ls vencen ab armes de fe, sperança, caritat, justícia, prudència, fortitudo, temprança, veritat e passió. Segons ço que demunt és dit e significat, és demostrat quals guerres e quals batalles són àbit per lo qual lo món vingua a convertiment e a perfecció, ans que vingua antichrist, per tal que atrop maior contrast e que no puscha tant dampnificar ni apendra la sgleya romana per desviat poble de la sancta fe cathòlica. On con açò sia anaxí, donchs qui és amador de veritat e és ver fill de la sgleya romana, sia ordenador con sien començaments començats a destroyr les errós d'antichrist per guerres, batalles de sants en via de martiri, on sien armes de veritat, caritat, devoció contra avarícia, envege, gola, luxúria, supèrbia, accídia, desconexença, conexent e amant hom nostre senyor Déus». ³⁹

La llargada del text és compensada per la claredat de la posició que Llull hi sosté. Per això és més significatiu el fet de trobar, al final justament del *Liber super psalmum Quicumque vult*, el tema del qual és l'iter d'un tàrtar qui pels camins de la pedagogia i de la dialèctica lullianes arriba a rebre el baptisme de mans de papa Blanquerna i marxa al seu país a convertir connacionals, quan tot portaria a pensar que l'autor exulta davant una mostra dels resultats que pot produir la seva tesi, aquella escena en la qual Llull posa certament en boca d'un curial observacions semblants a les que acabem de formular, però immediatament seguides per les d'un altre, el qual defensa la lluita armada, i ell, Llull, resta indiferent o es limita a deixar la qüestió oberta per a ulteriors discussions, com si només es tractés d'un exercici escolar. ⁴⁰

39. Roma, Corsiniana 1362, f. CCLVII^{b-c}.

40. MOG IV/V, 30; no essent sempre fàcil de tenir aquesta edició a l'abast de les mans, reproduiré el text: «Et cum Largus recessit a praesentia Domini Papae et

A partir d'ací, hom pot assistir a un progressiu decantament vers l'acceptació dels mètodes armats, com a legítims per a l'extensió de la fe cristiana. El *Blanquerna* sembla ésser, en aquest sentit, un autèntic corredor de pas; d'una banda, papa Blanquerna crida els mestres generals de Templers i d'Hospitalers i, ultra conduir-los a la unificació, mana que els cavallers militars facin un curs elemental de l'*Art abreuçada d'atobar veritat*, que aprenguin llenguatges i que es llencin a desafiar cavallarescament d'altres cavallers infidels tant en camp clos com en discussió doctrinal; al cap de poc, però, sembla que deixant estar les lleis de la cavalleria ambulat, accepta el *passatge* contra els infidels com a mitjà de reconciliació de dos reis cristians (darrera els quals podria molt ben haver-hi les cases d'Anjou i de Barcelona, respectivament); i, encara dins el llibre d'apostolical estament, quan se li presenta el cas d'un rei infidel que prohibeix a membres de la força de xoc, antics alumnes de Llull, de predicar el cristianisme, no dubta ni un moment a recórrer al braç secular, de manera que «per força d'armes fossen guerrejats e vençuts tots aquells qui no leixen entrar en lur terra los sants crestians qui hi volien preïcar la paraula de Déu, e que l'Esgleia no agués treves ab null infeel qui no soferís que los cristians hi demostrassen veritat de la fe catòlica».⁴¹

A partir d'ací, el braç militar és progressivament assumit en els projectes lul·lians d'extensió de la cristiandat, primer com a orde militar unificat (de *Blanquerna* a QTSRP), després com a conjunt d'ordes existents coordi-

---

Cardinalium, dixit quidam circumstantium clericorum: o utinam essent quamplures talium nuntiorum missi a Domino Papa per universum orbem; quoniam per eorum demonstrationem et praedicationem veritatis multi, derelictis erroribus, converterentur ad Catholicam Fidem, per quorum conversionem Sancta Ecclesia susciperet incrementum.

«Quo audito obiecit ei alius circumstantium dicens: multo melius esset, quod Dominus Papa constitueret unum magnum Principem ad bellandum contra nationes infidelium et hoc expresse ordinatum esset, ut nullo tempore cessaret destruere infideles, donec non esset qui repugnaret Catholicae Fidei; igitur isti duo clerici litigabant ad invicem disputantes, dicente primo: quod melius esset ampliare Catholicam Fidem per scientiam et per effusionem sanguinis promerendo Palmam Martyrii ad modum Domini Jesuchristi et sanctorum martyrum, quam per modum belli cum gladio; alius vero resistebat ei dicens: nunquid esset potius esse ordinatum et positum expresse, ut aliquis maximus rex esset deputatus in perpetuum successive, qui cum magno exercitu christianorum devastaret et destrueret infideles; nam si hoc sciretur in nationibus infidelium, cito converterentur, et obedirent Catholicae Ecclesiae: tunc igitur facta fuit haec quaestio coram Domino Papa, quid praedictorum duorum sit utilius Catholicae Ecclesiae, et magis gratum Deo, et utrum haec duo sint necessaria, quorum debitam solutionem exspectamus ad honorem illius, qui regnat Trinus et Unus Omnipotens Summus Deus».

41. Cf. OE I, 231/I; 233/II; el text transcrit és a la pàgina 246/II.

nats sota un rei (TMCI), al costat del qual el papa present en la mateixa frontera exerciria personalment les funcions de braç espiritual, i, ja darrer pas, assumint plenament les responsabilitats del braç secular, o almenys vinculant-les i coordinant-les, en l'òrgan suprem de decisió de l'Església catòlica, el papa i els cardenals, en la nostra petició a Celestí V.

No sols perquè el punt crític és el que hi ha entre el *Llibre qui és contra anticrist* i el *Liber super psalmum Quicumque vult* i per tant cau fora del camp al qual he limitat aquestes pàgines introductòries (el de la comparació entre les peticions del 1292 i del 1294), ans encara perquè em sembla un problema de massa importància, el qual, per tant, no pot ésser estudiat d'esquitllada, he de renunciar ara a encarar-m'hi de ple i m'he de limitar a fer alguna pregunta. La primera és aquesta: ¿Seria possible d'establir la cronologia definitiva dels escrits de Llull implicats en aquesta evolució? ¿El seguici que ací han dibuixat les posicions successives respon a la cronologia real de les obres esmentades? El desplaçament doctrinal dibuixat pels mateixos textos de Llull en les pàgines anteriors no dóna, per exemple, que el *Liber super psalmum quicumque vult* sigui posterior al *Blanquerna* i molt menys que el *Llibre qui és contra anticrist* s'hagi de col·locar entre el *Blanquerna* i el *Super psalmum* d'una banda i les peticions a Nicolau IV de l'altra.⁴²

L'altra sèrie de preguntes giraria entorn de si l'evolució de Llull s'ha fet per raons de principi només, o només per raons d'oportunitat històrica, o per totes dues combinades, o potser per no semblar que esmenava la pàgina als papes que havien patrocinat les croades, o qui sap si per l'oportunisme de treure amb més facilitat una decretal a favor dels seus estudis de llengües i altres projectes mitjançant una proposta que no es tanqués radicalment al clamor popular i institucional a favor de la croada.

Confesso que la lectura de les peticions m'inclinaria vers la darrera de les hipòtesis apuntades, en el sentit que amb l'esquer de la croada allò que a Llull realment li interessava era fer acceptar oficialment els seus altres projectes, si no fos que trobo, per exemple en l'*Arbre de ciència*, una afirmació com aquesta: «La fe del papa cové que sia forta per ço que la força

42. L'ordre recollit en el text respon al d'Erhard W. PLATZECK, *Raimund* (cit. nota 5), 18-27; per la seva banda, Joan AVINYÓ, *Les obres* (cit. nota 5), 79-113, dóna aquest ordre: núm. 31 *Blanquerna*; núm. 34 *Liber super psalmum Quicumque vult*; núm. 49 *Petitio ad papam Nicholaum IV*; núm. 50 *Llibre qui és contra Anticrist*; Carmelo OTTAVIANO, *L'Ars compendiosa de R. Lulle avec une étude sur la bibliographie et le fond ambrosien de Lulle* (Études de philosophie médiévale XII), París 1930, 32-95, estableix l'ordre següent: núm. 34 *Blanquerna*; núm. 36 *Liber super psalmum Quicumque vult*; núm. 43 *Liber contra antichristum* i, d'acord amb la seva confusió entre la petició a Nicolau IV i a Celestí V, no posa en catàleg la primera.

d'aquella enfortesca la fe de cascun home; e per açò fo ordenament de Déu que fo donat al papa l'emperi de Roma per ço que amb braç seglar fos lo papa forts a contrastar als enemics de la fe». ⁴³ Si, doncs, la força de la fe del papa inclou per voluntat de Déu la força del braç militar, certament l'evolució de la negació a l'acceptació de la violència com a mitjà de defensa de la fe no és per a Llull únicament un problema d'oportunisme.

Aquest és el tema que demanaria un estudi acurat: ¿com ha arribat Ramon Llull a acceptar que la força de les armes era un element configurador de la força de la fe del successor de Pere?

Siguim permesa una darrera paraula abans de posar punt final a aquest apartat de la introducció. Encara que no constitueixi un element diferencial de la petició a Celestí V, ans un que es repeteix pràcticament en tota l'obra lul·liana, crec que cal cridar l'atenció en allò que he anomenat la força lul·liana de xoc, aquella mena de cos format per homes, religiosos o seglars, explícitament piadosos (Llull els anomena «sants»), amb formació filosòfica i teològica prèvia, amb vocació de martiri i disposats a sofrir-lo, els quals, recrutats de tot el món cristià, constituïrien el llevat que hauria de fermentar i convertir la immensa massa de no cristians, després d'haver rebut una formació específica en les escoles lul·lianes. Resseguir les característiques d'aquest grup en el pensament de Llull a través de la seva obra escrita i veure la permanència dels trets essencials i l'evolució d'altres detalls seria segurament una gran aportació al coneixement del Ramon Llull de carn i ossos. ⁴⁴

IV. *La nostra edició*

El text publicat a continuació només es troba en un manuscrit, el Cod. Hisp. [Cat.] 60, ff. 77^d-79^a de la Bayerische Staatsbibliothek de Munic.

43. OE I, 1957, 674/II; l'estudi de Berthold ALTANER, *Glaubenszwang und Glaubensfreiheit in der Missionstheorie des Raymundus Lullus*. Ein Beitrag zur Geschichte des Toleranzgedankens, dins «Historisches Jahrbuch», 48 (1928), 586-610, després d'haver-se encarat amb el problema com si fos un bloc homogeni i immòbil del 1275 al 1315, s'adona al final (609-610) que caldria plantejar-lo pel biaix de l'evolució.

44. Encara que les diferències siguin més que notables, també existeix una inquietant semblança entre aquest grup i el dibuixat per Joaquim de Fiore amb les següents paraules: «Arbitramur tamen in eo qui visus est sedere supra nubem candidam et esse similis filio hominis significari quendam *ordinem iustorum*, cui datum sit perfecte imitari vitam filii hominis et... *habere nihilominus linguam eruditam ad evangelizandum evangelium regni* et colligendum in aream Domini ultimam messionem...», *Expositio*, cit. per Marjorie REEVES, *The Influence of Prophecy in the later Middle Ages*. A Study in Joachimism, Oxford 1969, 143; la cursiva és meua.

Més encara, crec possible d'afirmar que no hi ha cap versió llatina medieval d'aquesta peça, car la identificació establerta per Carmelo Ottaviano⁴⁵ entre el nostre text i el contingut en el volum N. 259. Sup., ff. 105-111 de la Biblioteca Ambrosiana de Milà no es pot sostenir per la raó que els folis esmentats contenen un text llatí del *Llibre de passatge* o TMCi dedicat a Nicolau IV el 1292, amb la particularitat de no anar acompanyat del QTSRP i d'oferir una versió considerablement diversa de la publicada per Jacqueline Rambaud-Buhot.⁴⁶ Una altra de les raons que em fan pensar que la petició a Celestí V no fou traduïda al llatí fins al segle XVIII és que ni els manuscrits medievals que contenen la *Disputatio quinque hominum sapientum* ni l'edició valenciana d'aquest text feta l'any 1510 no la porten.⁴⁷ Així s'ex-

45. En *L'Ars compendiosa* (cit. nota 42), 13, núm. 44, afirmava: «fol. 105^v-111^r, *De modo convertendi infideles*. Il est identique avec la *Petitio Raymundi pro conversione infidelium ad Celestinum V*. Cf. Littré n. 9; A. Rubió, n. 20; Longpré, n. 13». Sembla que, com a conseqüència d'aquesta notícia, Manuel C. Díaz y Díaz, *Index scriptorum latinorum medii aevi hispanorum*, Madrid 1959, 355, núm. 1776, assenyalà l'existència d'un text llatí medieval de la *Petició* i que aquest es trobava en el manuscrit milanès indicat per Ottaviano. Els dos textos adreçats a Nicolau IV (TMCi i QTSRP) es troben també a Sevilla, Biblioteca Colombina 7-6-41, ff. 23-26 i 26-27, respectivament, en còpia del segle XV.

46. Una diferència notable rau en els sotstítols de les sis parts de l'obra; el text de París posa, en les dues primeres, epígrafs que fan referència a llur contingut (*De prima parte, id est, de modo bellandi per mare; De modo bellandi per terram*) però es passa, en les següents, a indicacions merament ordinals (*De tertia parte...*); el text de Milà continua, en canvi, amb sotstítols relatius al contingut: *De modo convertendi; Quare posita in isto tractatu debet (sic) fieri; Quod per alium modum infideles ad viam veritatis converti non possunt. Pars quinta; i Pars sexta et ultima, de ordine pensarum*. Les diferències, però, arriben al text, tal com hom pot veure en aquesta mostra, corresponent a l'inici de la part quarta:

PARÍS

De quarta parte. Quamplures rationes necessarie induci possunt sed, ad prolixitatem evitandam, rationes... assumimus tantum, quarum hec est prima. Deus est infinitus...

MILÀ

Quare posita in isto tractatu debet (sic) fieri. Decem rationes adducimus, causa brevitas. Quia Deus est infinitus...

47. Efectivament, no es troba en cap dels textos llatins que he pogut veure, anteriors a la traducció i edició d'Iu Salzinger: Milà, Ambrosiana A. 5. Sup., ff. 66^v-67^r (XIV *ineunte*); Munic, Bayerische Staatsbibliothek, Clm. 10497, f. 134^a; *ibid.*, Clm. 10505, f. 38^a; Vat. lat. 9344, f. 90^a; edició de València, Joan Jofre 1510, f. 81^r. Per això, no em sembla ésser exacta la versió donada per alguns autors de catàlegs, segons la qual la nostra *Petició* es trobaria sempre seguint la *Disputació de cinc savis*; l'única base per a tal afirmació seria l'edició de Salzinger, la qual depèn, tal com veurem en la nota següent, del nostre manuscrit muniquès. I això em porta a formular una

plica que Iu Salzinger s'hagués de refiar del nostre manuscrit a l'hora de fer la seva traducció llatina de la *Peticció*, versió que posteriorment seria reproduïda per Anton Ramon Pasqual i per Girolamo Golubovich.⁴⁸

Atesa la unicitat de text-base, la transcripció ha procurat d'ésser fidel a aquella còpia de la primera meitat del segle XIV, d'acord amb les pautes d'edició a les quals s'atén el nostre ARXIU. Vista, però, la particular importància que té el volum ara muniquès en els primers estadis de la transmissió de l'obra lulliana (el considero un representant de la segona generació de còpies de textos lullians en català), he limitat considerablement l'abast de la normalització del text i així he portat la fidelitat a la lletra de l'original fins a respectar les grafies *i/j*, *u/v* i *y/yn/nyn* (equivalents les darreres al sintagma modern *ny*); només he introduït la diferenciació moderna entre majúscules i minúscules i alguna separació de paraules, en concret en aquells casos en els quals en l'original una conjunció o preposició és atreta per la paraula següent; per això transcriu *a ssaber* i no *assaber*, *e propri* i no *epropri*; en els altres, he respectat l'agrupació de lletres que trobava en el manuscrit, servint-me, però, del guió, de l'apòstrof o del punt volat d'acord amb les regles emprades en l'edició de textos catalans medievals; he resolt les abreviatures d'acord amb la grafia actual, de manera que, quan la d'una paraula no respon a les normes ara establertes, això significa que reproduceix les lletres de l'original. Finalment, la divisió en paràgrafs

---

darrera hipòtesi: la que, vist el resultat de la *Peticció* a Celestí V, Ramon Llull ja no considerà útil de fer-ne traducció llatina pròpiament dita, ans només, al cap d'un quant temps, una reelaboració amb significatives variants, la qual fou la *Peticció* adreçada a Roma a Bonifaci VIII; més encara, féu suprimir del final de la traducció llatina de la *Disputació de cinc savis* les expressions següents: «anà-se'n a ombra d'un bel arbre e concirà longamén con feés aquesta petició al seynor sant pare apostoli e als seyors cardenals per raó de pública utilitat e per so que per tot lo món sia amat e conegut nostre seyor Déus»; aquestes línies no es troben en cap dels manuscrits llatins ni en l'edició valenciana més amunt esmentats i sí, en canvi, en el text català del nostre manuscrit muniquès (hom les pot veure en el seu context en el meu *Els manuscrits*, citat en la nota 6, 63) i en l'edició de Salzinger; aquesta, doncs, depèn del nostre manuscrit, tant pel que fa al text de la *Disputatio* com al de la *Petitio*.

48. Un detall confirma que la *Petitio* publicada per Salzinger és traduïda del nostre exemplar: la primera paraula de la línia 64, *càrec*, fou llegida pel traductor de manera que cregué que la darrera lletra era una *r* i per això interpretà *carrer*, lectura explicable justament en el nostre exemplar, en el qual la *r* alguna vegada és escrita amb un sol traç vertical, cosa que facilita la confusió amb d'altres lletres semblants, en aquest cas amb la *c*; de fet, Salzinger traduí *via*, tal com el lector pot veure en l'aparat crític; cf. encara un altre cas de confusió en el qual és implicada una *r* del nostre volum, en Jean-Henri PROBST, *Caractère et origine des idées du bx. Raymond Lulle*, Tolosa de Llenguadoc 1912, 334, nota 7, on llegeix *adoiable* per *adorable*.

Les reedicions esmentades es poden veure en Anton Ramon PASQUAL, *Vindiciae Lullianae I*, Avinyó 1778, 207-208 i en GOLUBOVICH, 373-375.

respecta l'assenyalada pels calderons en el manuscrit. L'anàlisi detallada de les particularitats gramaticals dels textos copiats en el volum esmentat la reservo per a una altra ocasió, que espero pròxima, en la qual penso publicar una obra lulliana més extensa i que, per tant, ofereixi una base més àmplia a un estudi de les seves característiques.

Munic-Roma-Barcelona,
setembre-octubre de 1981

[RAMON LLULL]

[PETICIÓ DE RAMON AL PAPA CELESTÍ V
PER A LA CONVERSIÓ DELS INFIDELS]

- f. 77^d Con Déus aya creat home principalment a membrar, conèixer e amar, honrar e seruir si mateix; e con sien tans infeels qui no'l mem- 5
bren ni'l coneixen nel amen e asò depús que aquest món fo creat
entrò a aquest temps en què som, anant aquels a foc perdurable; e

---

2-3 S Petitio Raymundi G Petitio Raymundi (pro conversione infidelium) ad Coelestium V 4 a S ut homo ipsum | conèixer S intelligat 5 si mateix S ipsi | infeels S add euntes ad ignem perdurabilem 6 depús S quamprimum 7 anant... perdurable S om 8 en-

---

4-14 No tindria sentit acumular textos que repetissin la doctrina de Llull sobre la primera pregunta del catecisme tradicional, la de «per quin fi Déu ha creat l'home». Recordem només que aquesta doctrina és la raó principal (o una de les raons principals) del seu antiaverroisme, tan important en el conjunt de l'obra lulliana. L'interessant, en canvi, pot ésser veure la connexió que ell estableix entre aquella doctrina cristiana bàsica i l'objectiu central de tota la seua activitat, el d'arreglar el món o el de maldar a fi que els qui podien arreglessin el món. La connexió es pot establir per dos camins: el que passa per l'ordenació de l'individu mitjançant l'aplicació de la doctrina sobre la primera i la segona intenció, tema al qual és dedicat un llibre lullianà (el *Llibre d'intenció* dedicat al seu fill i publicat per Salvador GALMÉS, ORL XVIII, 1935, 3-66); i el que va per l'ordenació col·lectiva dels diversos plans o esglaons socials per part dels qui en tenen el poder suprem, en el món mental de Llull, papa i cardenals. No cal dir que ens trobem en el segon camí, per a il·lustració del qual em limitaré a donar dos textos lullians. El primer, que estableix la connexió entre el tema de Déu

encara con sien tans, que per i cr[e]stià creu que sien cent o plus

---

cara S etiam | que per i crestià creu que S quod credo, quod pro uno Christiano 9 cosa S

---

creador i el de l'ordenació del món, és del TMCI (RAMBAUD-BUHOT 106): «Finis quare Deus creavit mundum est ut ipse cognosceretur et diligeretur, ut sic mundus in bono statu consistere non potest nisi se habeat ad illum finem quare creatus est; reducere mundum ad predictum finem consistit in ordenatione predicta [*de convertir els infidels*]...». L'altre text, del LDF (1305), presenta la connexió dels temes relatiu al mal estat del món, a la superioritat numèrica d'infidels sobre cristians, a la necessitat d'ordenació col·lectiva i als esforços de Ramon Llull per a obtenir-ho: «Cum mundus in malo statu diu permanserit et adhuc timendum sit de peiori, eo quia pauci sunt christiani et tamen multi sunt infideles qui conantur cotidie ut ipsos destruant christianos et, multiplicando se, eorum terras capiunt et usurpant, sanctissimam Dei veram et dignissimam Trinitatem et domini nostri Ihesu Christi Incarnationem beatissimam blasfemant viliter abnegando et ad dedecus celestis curie possident Terram Sanctam; et quia christiani ad hunc statum pravissimum et iniustum quasi remedium nolunt dare, idcirco quidam homo dimisit omnia que habebat et diu per consequens laboravit quasi per mundum eundo universum adeo ut posset protinus impetrare cum domino papa, dominis cardinalibus et eciam aliis principibus huius mundi remedium et iuvenum ad tale malum magnum et maximum et inhonestum, si posset, penitus evitandum, procurans tali modo quod dominus papa et domini cardinales et etiam alii principes supradicti aliqua monasteria edificari concederent...» (Munic, Bayerische Staatsbibliothek, Clm. 10543, f. 127^r); cf. també la formulació que en fa la tercera estrofa del *Desconhort* (ROMEU OE I, 1309) i la LIII (*ibid.* 1323).

8 El problema de la superioritat numèrica dels infidels sobre els cristians fou constantment plantejat durant el segle XIII i hom pot veure textos de Robert Grosse-teste i de Roger Bacon en Davide Bigalli, *Giudizio escatologico e tecnica di missione nei pensatori francescani: Ruggero Bacone*, dins *Espansione del francescanesimo tra Occidente e Oriente nel secolo XIII*. Atti del VI Convegno Internazionale. Assisi, 12-14 ottobre 1978, Assisi 1979, 153-186, en particular 153-154. En els autors citats, la consideració d'aquella superioritat va lligada a preocupacions escatològiques. Dos anys abans d'escriure el nostre text, Llull havia col·locat la constatació de la superioritat del mal sobre el bé en el seu temps en un marc històric almenys semblant, el de la decrepitud del món: «... mundus infirmus est propter peccata, plus enim habet de malo quam de bono, et ignorantia quam de scientia, et de falso quam de vero, ita quod magnitudo magis infusa est in malicia et vicio quam in bonitate et virtute; unde, si mundus non assumat aliquam alterationem in magno bono, sed permanet sic in malo, in fine quid erit, cum paulatim et paulatim veniat ad declinationem...», TMCI (RAMBAUD-BUHOT 108). Prescindint, però, de consideracions escatològiques, el text citat permet de comprendre un aspecte del judici de Llull sobre el seu temps: li desfeia completament els esquemes mentals en el sentit que la qualitat de *maioritas* (una de les nou categories relatives bàsiques), la qual per la seva naturalesa havia de correspondre als altres aspectes bons de la realitat, es trobava, de fet, en les realitats més baixes i no en les més altes; per a Ramon Llull, el predomini dels aspectes negatius (i un d'ells és el fet que tretze-cents anys després, el cristianisme es trobi en minoria de més de l'u a cent) era un capgirament metafísic i no sols un problema numèric; em permeto de suggerir al possible lector que recordi el breu diàleg entre el papa Blanquerna i el car-

qui no són crestians, molt seria couinent cosa que uós, subirà sant
 auesque Celestinus quintus, qui per Sant Spirit sots elet a papa, e 10

om 9-10 subirà... quintus S supreme sancte Episcopo Coelestine Quinte 10 elet S electi

10 Els cardenals electors de Celestí V deien el mateix dia 5 de juliol de 1294 en el decret de notificació pública de l'elecció papal: «... demum inter nos ex insperato, seu improviso, de venerabili et religioso patre, fratre Petro de Murrone Ordinis sancti Benedicti, celebris sanctitatis viro, habita mentione, omnes qui tunc presentes eramus in Consistorio supradicto, ad personam eius intente considerationis intuitum dirigentes, in ipsum quasi divinitus inspirati, non sine lacrimarum effusione, nullo prorsus discordante consensimus...»; i en la carta adreçada a l'electe: «... in vos, operante Illo qui fidelium mentes unius efficit voluntatis, non sine lacrimarum effusione consensimus...», Angelo MERCATI, *Il decreto e la lettera dei cardinali per l'elezione di Celestino V*, dins «Bulletino dell'Istituto Storico Italiano e Archivio Muratoriano», núm. 48 (1932), 1-16 amb dos desplegable contenint la fotografia de l'original.

10-11 «Nos autem et fratres nostri sanctae romanae ecclesiae cardinales plenarie

denal de *Domine Deus, rex coelestis, Deus Pater omnipotens*, en el *Blanquerna* (GALMÉS, PONS I MARQUÈS, OE I, 246/II, paràgraf primer); i l'afirmació inicial del primer llibre del *Llibre del gentil i dels tres savis* (GARCÍAS, OE I, 1060/II).

9-11 La frase que ens presenta papa i cardenals formant una unitat es repeteix en les línies 20, 28-29, 46, 63, 83-84 i 86-87 i ens diu que per a Ramon Llull la instància suprema del poder no era el papa sol, ans papa i col·legi cardenalici. Un esdeveniment recent acabava de confirmar que aquest darrer era indispensable a l'hora de les decisions d'una certa transcendència: el 28 d'octubre de 1294 al vespre, tot de sobte, Celestí V nomenà cardenal el seu vicecanceller i arquebisbe de Benevento, Giovanni da Castroceli; davant la protesta de la majoria dels cardenals pel fet de no haver respectat el procediment, calgué recomençar i comptar amb l'aquiescència del col·legi; vegeu l'episodi en Peter HERDE, *Cölestin* (citat en la nota 12 de la introducció), 119; la doctrina contemporània sobre el tema es troba resumida en Giuseppe ALBERIGO, *Cardinalato e collegialità*. Studi sull'ecclesiologia tra l'XI e il XIV secolo (Testi e ricerche di Scienze Religiose 5), Florència 1969, x i 220 pp., en particular 97-109. La lluita durant el segle XIV per a mantenir i confirmar aquestes posicions de poder ha estat descrita per Martin SOUCHON, *Die Papstwahlen von Bonifaz VIII. bis Urban VI. und die Entstehung des Schismas 1378*, Braunschweig 1888, vi i 206 pp., i després resumida en el capítol inicial de l'obra del mateix autor *Die Papstwahlen in der Zeit des grossen abendländischen Schismas*. Entwicklung und Verfassungskämpfe des Kardinalates von 1378-1417, Braunschweig 1898, VIII i 300 pp., en particular 1-19. Un canonista de la categoria de Francesco Zabarella formularia la teoria d'aquesta manera: «Licet dicatur papa habere plenitudinem potestatis, non debet tamen sic intelligi quod solus possit omnia. Sed intelligitur quod papa, idest, ecclesia Romana, quae repraesentatur in papa, tanquam in capite, et Cardinalibus, tanquam in membris...», *De schismate*, publicat en *Syntagma tractatum de imperiali iurisdictione, autoritate et praesinentia, ac potestate ecclesiastica: deque iuribus Regni et Imperii authorum variorum*, Estrasburg 1609, 242; sant Vicent Ferrer havia estat més radical: «... ecclesia Romana, idest collegium cardinalium...», *De moderno Ecclesiae schismate*, pars II, cap. V (ed. SORBELLI, dins «Atti e Memorie della R. Deputazione di Storia Patria per le provincie di Romagna», XXIII [1905], 408).

10 Potser en aquella època era un lloc comú més o menys acceptat el de consi-

que ls seynors honrats e discrets cardenals obríssets lo trezor de sancta esgleya a procurar con aquels qui són en error e Déu no coneixen ni amen venguesen a lum de veritat e seguissen la fi per què són creats.

15 Aquest trezor de sancta esgleya || conciram en dues maneres: f. 78^a

11 que S om 12 con S quomodo

15 maneres S add scilicet 16 Espiritual S Thesaurus spiritualis est 17 seyor S add

decimam persolvemus, sciantque se omnes ad hoc fideliter observandum per excommunicationis sententiam obligatos, ita quod illi qui super hoc fraudem commiserint, sententiam excommunicationis incurrant», CONCILIIUM LATERANENSE IV, *Constitutio de expeditione pro recuperanda Terra Sancta* (ed. ALBERIGO, etc., *Conciliorum oecumenicorum decreta*, ³Bolònia 1973, 269, lín. 6-10); cf. també CONCILIIUM LUGDUNENSE I (1245) (ibid. 299, lín. 12-16); i CONCILIIUM LUGDUNENSE II (1274) (ibid. 310, lín. 15-29).

derar obra de l'Esperit Sant una elecció unànime; m'ho fa preguntar el fet de trobar a Girona, amb data de 26 de juliol de 1364, en el document amb el qual el bisbe d'aquella ciutat, Ènec de Valtierra, confirmava l'elecció de sor Francesca de Torruella com a abadessa de Vilanera, la frase «... moniales et conventus eiusdem (monasterii) per viam Sancti Spiritus unanimiter et concorditer elegissent (vos)...», Arxiu del Bisbat de Girona, lligall C 171, peça 11, f. 11'.

11-14 Un text del *Blanquerna* sembla ésser tan paral·lel del nostre, que àdhuc usa la paraula *tesor*; cap al final del llibre quart, el d'*apostolical estament*, el cardenal camarlenc, que en el curs de tota la narració ha fet el paper de l'advocat del diable, arriba que es deixa convèncer pels projectes lullians i és generós a l'hora de pagar: «... gran era la missió que lo camarlenc donava al cardenal a tractar lo negoci damunt dit [el de les comunicacions per a l'extensió de l'evangeli], e per açò dix a l'apostoli que ajustàs tresor dels béns de santa Esglèia per tal que pogués bastar als oficials de "Gloria in excelsis Deo"; e l'apostoli ordenà com los oficials damunt dits haguessen lurs necessitats; e per l'eixamplament que la santa Esglèia prenia per los oficials de "Gloria in excelsis Deo", havia més de renda que no era la missió qu'es despenia en los oficis» (GALMÉS, PONS I MARQUÈS, OE I, 1957, 256/II); hom pot veure un ús similar de l'expressió «thesaurus proprius Ecclesie sancti Petri» en LATS (LONGPRÉ, 271).

15-16 Resto amb el dubte de si aquesta divisió en espiritual i corporal respon a una doctrina lulliana profunda o és de pura conveniència; m'inclina a la primera alternativa el fet de trobar en el LDF (1305) aquesta observació: «... iam dixerunt apostoli Ihesu Christo: «Ecce hic duos gladios» [cf. Lc xxii, 38]; et ipse respondit: «Sufficiunt». Et per hoc fuit figuratum quod bellare deberetis cum predicacione et cum armis contra homines infideles...» (Bayerische Staatsbibliothek, Clm. 10543, f. 129^v); observació que pot ésser completada amb la frase següent, tretada del mateix text i volum, f. 136^v: «Modo sequitur de secundo gladio, videlicet corporali; et quia homo non est compositus nisi ex corpore et anima, gladii sufficient isti duo». En canvi, en el LATS (LONGPRÉ, 276), trobo un text totalment paral·lel del nostre, que s'expressa d'aquesta manera: «... posito quod Ecclesia Dei viriliter et festinanter aperiat thesauros suos, scilicet pecuniam, corporalem et spiritualem...». Cal suposar que el *pecunialis* i el *corporalis* de la segona divisió es troben en el *gladius corporalis* de la primera.

trezor speritual e trezor corperal. Espiritual, que ls sants hòmens religiozes e seglars, qui per nostre seyor a honrar desígien pendre mort e qui són de doctrina sacra illuminats, aprezenen diuerses lengatges que anassen prehicar los euuangelis per tot lo món e que uós, sant pare, e uosaltres, seynors cardenals, assignàssets vn seynor cardenal, qui tractàs aquest negoci e qui feés sercar aquels per totes les terres dels crestians, qui a aquesta sancta predicatió couinens seran e éser volran, e que a aquels fossen mostrats tots los lenguatges del món, e que d'assò fossen estudis fets en les terres dels crestians e dels tartres; e que'l seynor cardenal qui aquest offici auria feés la mesció dels estudis e dels estudiants, e assò contínuamen entrò que tot lo món fos de crestians.

Deum | pendre S sustinere 19 que anassen S qui irent 21 qui feés sercar aquels S quod tales faceret quaeri 22 couinens seran S essent convenientes 23 éser volran S vellent esse 24 d'assò S de illis 25 que'l S quod ille

---

16-17 Els sants hòmens religiozes e seglars són un dels temes principals del projecte lullian de conversió d'infidels; remeto a allò que n'he dit en la introducció.

20-21 Ací tenim un dels punts que marquen un salt qualitatiu entre el TMCI de 1292 i l'actual; allí Llull no proposava aquesta responsabilització centralitzada en un cardenal per a tot el món; remeto a allò que n'he dit en la introducció.

23-24 Llenguatges i estudis: són també punts fonamentals en el projecte lullian de reordenació del món; però hi ha diferència en el nombre; l'any 1294 la idea que Llull se'n feia devia ésser més pròxima al nombre abundós proposat dos anys abans que a les quatre amb què s'accontentava l'any 1305 i a les tres que proposà al concili de Viena (1312); la llista de l'any 1292 diu així: «Studium unum fiat Rome, quia est caput Ecclesie; studium autem aliud unum fiat Parisius, cum ibi sit plus de sciencia quam in aliquo alio loco...; aliud studium fiat in Yspania propter Sarracenos; aliud Janue, aliud Venicie, quia vadunt plus inter Sarracenos et Tartaros quam alii homines, et aliud in Pruscia; aliud in Ungaria, aliud in Capha; aliud in Herminia; aliud Taurus et in pluribus aliis locis competentibus ad addiscendum linguas diversas...», TMCI (RAMBAUD-BUHOT, 102-102); crec que en escriure el nostre text pensava encara en una llista semblant a l'anterior perquè parla d'ensenyar-hi i d'aprendre-hi «tots los lenguatges del món»; en canvi, el nombre reduït d'escoles va aparellat amb la reducció del número de llengües a quatre: àrab, hebreu, grec i tàrtar: «Ista quatuor monasteria essent taliter ordinata quod in uno lingua sarracenicā doceatur, in alio judayca, in tercio scismaticā et in quarto tartharica seu paganica», LDF, Munic, Bayerische Staatsbibliothek, Clm. 10543, 128^v.

26-27 La precisió *assò contínuamen(t) entrò que tot lo món fos de crestians* és repetida al peu de la lletra en la línia 34. Ramon Llull l'havia formulada clarament en el *Liber de Spiritu Sancto* («... dominium romanum debet subiugare totum mundum...», MOG II/II, 9) i la repeteix en els diversos projectes missionals: «... ipsa [ordinatio] superstaret quousque propositum consequeretur de subiugando uniuersum mundum Ecclesie romane et sacrosancte...», TMCI (RAMBAUD-BUHOT, 102); en el LDF el mateix objectiu final és expressat de forma equivalent: «... ad bonum statum

Lo tresor corporall és que uós, pare sant apostoli, e vós, seynors cardenals, assignàssets per tots temps la dècima de la esgleya, e que n
30 fos feta decretal, a conquerre les terres dels infeels e la sancta terra

---

28 pare sant apostoli S pater sancte papa 29 per tots temps S semper | que n S quod
30 decretal S Decretum 31 d'oltramar S ultramarinum | dada add al senyor cancell

---

29 Cf. nota a les línies 10-11.

---

reducere universum et ad unum ovile catholicum adunire...», Munic, Bayerische Staatsbibliothek, Clm. 10543, f. 127^v; la primera distinció del LATS (1309) es divideix en quatre parts, la darrera de les quals tracta «de perseverantia continuitatis belli usquequo tota terra fuerit acquisita» (LONGPRÉ, 267); vegeu, encara, *Blanquerna* (GALMÉS, PONS I MARQUÈS, OE I, 241/II). Més enllà de la continuïtat en mantenir l'objectiu, sembla ésser interessant el fet que per a Lull l'ordenació universal passa pel fet que tot el món estigui sota un poder públic cristià i, per tant, per la vinculació entre els conceptes de poder polític i ordenació del món d'acord amb els esquemes lullians.

29 La petició del delme apareix en el *Blanquerna* com un despropòsit llançat per un pregoner destinat a plantejar qüestions inquietants: «Puixes [la crida] anà davant lo papa, cridant qual valia més: o que la dècima de la sancta Església fos tots temps assignada a endreçar lo món, o que los bisbes ne facen superfluitat e vanitats» (GALMÉS, PONS I MARQUÈS, OE I, 254/I); a partir d'aquest moment forma part de totes les peticions, des de l'adreçada a Nicolau IV el 1292 (TMCI, RAMBAUD-BUHOT, 112): «... oportet quod Ecclesia ordinet dare decimam de bonis ecclesiasticis annuatim usque propositum ante dictum ad suum finem perducatur...», fins a la petició de l'any 1311 al concili de Viena, PRCGATS (WIERUSZOWSKI, 105); en la versió de la nostra mateixa petició presentada a Bonifaci VIII demana quelcom més encara, una collecta complementària: «... decimam ecclesie pro acquisitione et aliam competentem collectam pro conservatione...», PRBCI (WIERUSZOWSKI, 101). El delme dels béns de l'església s'ha d'entendre, si no m'erro, la desena part dels rèdits anyals dels benefets eclesiàstics; l'església és l'estat eclesiàstic o, tal com repeteix en la línia 75, els clergues; dubto que Lull pensés a fer pagar delme a institucions com les almoines; no tinc cap element de judici sobre si també pensava incloure-hi les quantitats ingressades pels convents de mendicants; certament pensava en els benefets, i sobretot en els grans, bisbats, per exemple, o abadies; recordem que *Blanquerna* és abat, bisbe i papa i que en cada un d'aquests llocs imposa l'ordenació lulliana d'aquella franja de món que tenia sota el seu poder, indicant, alhora, quines institucions eclesiàstiques considerava Lull més necessitades de la seva reforma; la frase del *Blanquerna* (ed. cit., I, 229/I), sembla abonar la meua interpretació: «... fo ordenat que de los béns de la santa Esgleia e de la superfluitat qu els bisbes, e ls arquebisbes, e ls altres prelats han en despendre los béns de santa Esgleia, fossen procurats los officis qu els cardenals han preses de Gloria in excelsis Deo...»; el *Desconhort* ho confirma: «Encara, que al passatge fos lo deè donat/ de tot quant posseeixen li clergue e l prelat» (ROMEU, OE I, 1957, 1324).

30 La denominació de *decretal* és la més precisa entre les que he pogut trobar en les obres lullianes paraleles; la versió presentada l'any 1295 a Bonifaci VIII parla de *constitutio*, PRBCI (WIERUSZOWSKI, 101); la presentada el 1291/1292 a Nicolau IV usava el verb *ordinare*, TMCI (RAMBAUD-BUHOT, 112); tant el LATS del 1309 (LONGPRÉ, 271) com la PRCGATS del 1311 (WIERUSZOWSKI, 104 ss) usen el substantiu

d'ultramar. E assò per forsa, d'armes. E d'aquesta dècima fos dada mesció al seyor cardenal, qui tractaria los estudis, e! remanent fos dada al seynor altre cardenal, || qui feés les mescions de les gerres, assò contínuament tro que tot lo món fos de crestians.

Couendria, encara, que la esgleya recobràs los sismàtics e aquels vnís a ssi, los quals pot recobrar ab disputatió e ab mostrar veritat

33 al seynor altre S alteri Domino | de les guerres S guerris et

35 encara S etiam 36 vnís a ssi S sibi uniret | e ab mostrar S monstrando 37 que S

ordinatio tant en singular com en plural; *Blanquerna* usa «ordenament» i «ordenació» (OE I, 232/II). La paraula *decretal* ens indica que Llull volia una llei general i solemne donada pel subjecte del poder suprem; en el LATS, l.c., trobem el plural «decretales».

30-31 La dècima de l'església ha de servir per a finançar la conquesta militar de tot el món. Aquest és un dels punts més importants de l'evolució de Llull, evolució que, però, es realitzà abans de presentar el TMCI a Nicolau IV els anys 1291/1292; segurament res no permet de captar tant allò que el sí lullhià a la conquesta militar, com a mitjà assumit en el seu projecte d'arreglar el món, significa com la frase que ell posa en la carta que, segons el *Blanquerna*, el soldà hauria adreçat al papa: «... enfre les altres coses deïia lo soldà al papa com ell se meravellava molt d'ell e de tots los reis e ls prínceps dels crestians com en conquerir la Santa Terra d'Ultramar prenién la manera de lur profeta Mafumet, qui les terres que conqués hac per foça d'armes...» (GALMÉS, PONS I MARQUÈS, OE I, 229/II; però ja sabem que ací mateix començava d'acceptar la croada, 233/II i 246/II). Ja en el TMCI a Nicolau IV Llull recollia la doctrina relativa a les característiques de la predicació de Crist i dels Apòstols (doctrina que hom pot llegir també a continuació del text acabat de transcriure del *Blanquerna*), les quals es troben justament a les antípodes del mètode mahometà; sembla que havia d'ésser conscient que amb l'acceptació de la conquesta militar deixava allò que ell mateix en deia els principis o començaments cristians i assumia els mahometans; cf. RAMBAUD-BUHOT, 105; també la PRCGATS (WIERUSZOWSKI, 104): «... modus apostolorum et martirum reverteretur». Remeto el lector a la introducció.

34 Vegeu nota a les línies 26-27.

35-37 L'enunciat relatiu als cismàtics resta en una formulació genèrica, entre d'altres raons perquè aquesta petició acompanyava una còpia de la *Disputació de V savis*, tota ella dedicada a exposar una discussió amb les diverses branques de cristians orientals d'acord amb el mètode lullhià de les raons necessàries. En la introducció a la disputació esmentada, Llull explica més el sentit que en aquell precís moment tenia el seu interès envers els cismàtics: «... dix la i d'els: Can gran dampnatge és de crestians e gran desonor pren Déus en est món, en so que los sarraïns, qui són en error, prenen nostres terres e tenen aquela sancta terra, on Jhesu Christ fo nat, crucificat e mort per nosaltres peccadors! Respòs i dels savis que él deÿa veritat e encara que era gran peril que si los sarraïns convertien los tartres a lur ley, lo qual convertimén és possible e ls sarraïns hi fan tot so que poden, leugera cosa seria als sarraïns destruir quaix tots los crestians. Plorà un dels savis e dix aquestes paraules: con crestianisme sia en tan gran peril, per què tots los crestians del món no an unitat, pus que an concordans en creure la sancta Trinitat de Déu e la sua Encarnació; e, si en algunes

que éls són en error e ls latins en veritat; car ab éls puria hom mils destruir los sarayns e ab los tartres auer partissipació e amiatat.

Seria, encara, cuinén cosa que la esgleya que feés son poder a con-

---

praet et | són S sint 37-38 puria hom mils destruir S melius possent destrui 38 ab los... amiatat S haberi participatio et amicitia cum Tartaris

39 Seria encara S Etiam esset | cosa S om | que feés S faceret 40 leuger S facilis 41

---

coses an contrast, per què no s concorden, car si s'unien, leugeramén purien vensre e destruir tots los sarayns del món e après los tartres e ls altres pagans purien subiugar a la sancta fe crestiana», Munic, Bayerische Staatsbibliothek, Cod. Hisp. [Cat.] 60, f. 35^{a-b}. Cal, però, tenir present que, ja des del TMCI, Ramon Llull havia exposat als papes les dues formes de capteniment envers els cismàtics orientals segons que ells es volguessin unir o que refusessin (RAMBAUD-BUHOT, 100-101); el *Blanquerna* només contempla el camí d'acostament mitjançant informació i estudi (ed. GALMÉS, PONS I MARQUÈS, OE I, 230/II); el LDF, per la seva banda, dedica un llarg apartat a la discussió, Munic, Bayerische Staatsbibliothek, Clm. 10543, ff. 131^v-136^v, però, en canvi, pràcticament desestima les terres de l'Imperi Bizantí com a camí de pas per a la reconquesta de Terra Santa, tot i reconèixer que és una de les possibilitats i de discutir-la en primer lloc: «Primus locus est ire per terram imperatoris Constantinopoletani et per terram turcorum et deinde per terram Herminie et sic in Suriam devenire; sed ista via est valde gravis seu difficilis et nimis longa et nimis requirit de exercitu et de expensis et sic in principio laudabilis non est...», *ibid* 140^v. Quatre anys més tard, en el LATS tornava a insistir en la necessitat de la unió entre Roma i Constantinoble i de la superació del cisma, com a mitjà d'adquirir «bono modo et faciliter» la Terra Santa (LONGPRÉ, 268).

38 L'equivalent llatí del verb *destruir* (destruere) és l'usat per Llull tant en el *Liber super psalmum Quicumque vult*, MOG IV/V, 30: «... nullo tempore cessaret destruere infideles...», com en la versió curta del projecte presentat a Nicolau IV: «... omnes sarraceni leviter destrui possunt...», QTSAP (RAMBAUD-BUHOT, 96); en la versió més llarga el verb apareix amb freqüència i amb un sentit molt precís, el de significar el resultat de la *razzia* marítima sistemàtica a la qual els estols cristians haurien de sotmetre totes les costes dels sarraïns: «Isti admiralli faciant guerram in ripis maris... et, destructis ripis ipsorum... mercatores sarracenorum... destruentur, et in destructione ipsorum, multiplicabuntur mercatores christianorum... Destructis autem ripis sarracenorum et aliquibus locis munitis circa mare, de Christianis posset fieri pasagium...», TMCI (RAMBAUD-BUHOT, 99-100); en aquest mateix text usa les expressions «subiugare universum mundum ecclesie» i «infideles acquiri possunt», *ibid.*, 102. En canvi, en la reelaboració del nostre text per a ésser presentada a Bonifaci VIII (1295) l'expressió *destruir* és substituïda per «impugnare et de terra iure nostra expellere sarracenos» (WIERUSZOWSKI, 101). En el LDF trobo «impugnare», Clm. 10543, f. 137^r, «capi et etiam detineri», *ibid.*, f. 140^v; el més usat, però, és «adquirere», *ibid.* ff. 137^r i 141^r, reservant «destruere», *ibid.* f. 143^v per a les ja conegudes *razzies*. En el LATS, l'autor usa normalment, ja des del títol, «adquirere» i alguna vegada «recuperare»; «destruere», en canvi, és reservat per a l'afer dels Templers: «posito quod ordo Templariorum destruat» (LONGPRÉ, 268-269 per al primer verb i 271 per als altres dos). La petició al concili de Viena (PRCGATS) usa la mateixa nomenclatura (WIERUSZOWSKI, 105 i 106).

39-40 A l'objectiu de «conquerre los tartres per disputació» és destinat el *Liber*

querre los tartres per disputació, lo qual conquerimén seria leuger – 40 per so cor no an ley e car sostenen que en lur terra pot hom prehicar la fe de Christ e encara que quisuol pot éser crestià sens que no n an paor de seynoria; e aquest tractamén és molt necessari, car sils

---

per so cor S quia | sostenen S permittunt | pot hom prehicar S praedicari 42 encara S etiam | que S om | quisuol S quicumque vult 42-43 que no n an S om 43 tractamén S ordinatio

---

41 «... non tamen orationibus vel laudibus aut ritu aliquo ipsum (*Deum*) colunt», Giovanni da PIAN DEL CARPINE, *Ystoria Mongalorum*, cap. III (Anastasius VAN DEN WYNGAERT, *Sinica Franciscana* I, Quaracchi 1929, 36); «... de cultu Dei nullam legem observant, neminem adhuc quod intelleximus coegerunt suam fidem vel legem negare...», ibid. 39; i «... de iusticia facienda, vel peccato cavendo nullam habeant legem...», ibid. 40. 42-43 Ultra la segona de les frases citades en la nota anterior, hom pot recordar: «Sunt ibi (*Caracorum*) duodecim ydolatriae diversarum nationum, due mahumerie in quibus clamatur lex Machometi, una ecclesia christianorum in extremitate ville», Guillemus de RUBRUCK, *Itinerarium*, cap. XXXII, ibid. 286; «In istis partibus (*Chaan*) sunt septe ydolatrarum diversa credentium et sunt multi religiosi de diversis septis, diversos habitus habentes...», Ioannes de MONTE CORVINO, *Epistola III*, ibid. 354.

---

super psalmum Quicumque vult, MOG IV/V, 1-30, cronològicament sembla poc distant del *Blanquerna*.

40-43 Aquestes tres línies gramaticalment expressen les raons per les quals l'autor justifica la seva afirmació que la conquesta dels tàrtars seria fàcil; pel que fa a llur contingut representen un fet únic en la present petició, car contenen una caracterització, ni que sigui breu, del capteniment del poder tàrtar envers la religió, dibuixada amb tres trets: 1) no tenen llei religiosa positiva; 2) permeten la proclamació pública de la religió; 3) permeten les conversions al cristianisme o, dit d'altra manera, no consideren que ésser cristià constitueixi un perill contra la seguretat de la raça. SUGRANYES DE FRANCH segurament tenia raó en dir que pel que fa als tàrtars la informació de Llull no és, ni de bon tros, de primera mà (62); mai no havia estat en l'imperi mongol, en cap dels seus assentaments. Però em sembla igualment veritat que no s'inspirà en el capítol tan negre contra els tàrtars del primer Concili de Lió (1245, ed. ALBERIGO, citat en la nota a les línies 10-11 de l'aparat de fonts, 297), ans mirà d'informar-se de manera més directa i que els seus escrits sobre projectes missioners són progressivament més rics en aquest aspecte, tal com ho demostra la coincidència amb els textos adduïts en l'aparat de fonts, en nota a les mateixes línies. En el memorial breu presentat a Nicolau IV en sabia dues coses: que no tenien llei religiosa positiva pròpia i que els sarraïns feien tot allò que podien per a atreure-se'ls, QTSRP (RAMBAUD-BUHOT, 96); el memorial extens insisteix en el darrer aspecte, ibid., TMCI, 105-106; però el fet de no posseir llei positiva és un tret genèric, amb el qual Llull defineix tots els gentils en el capítol 72 de *Doctrina pueril* i que, en conseqüència, atribueix a tots els pagans, com per exemple als negres del desert (del Sahara?), dels quals diu el *Blanquerna*: «Aquelles gents d'aquella terra són moltes e són negres e no han lig» (GALMÉS PONS I MARQUÈS, OE I, 241/II); en l'*Epistola I ad regem Francorum* és un tret absolutament genèric: «miseris infidelibus sine lege viventibus, morientibus sine fide...» (Edmundus MARTÈNE et Ursinus DURAND, *Thesaurus novus anecdotarum*, I, París 1717, 1315-1316); en el *Liber super psalmum Quicumque vult*, el tàrtar s'adona

45 tartres fan ley axí con fo Maffomet, o ls sarayns o ls jueus los poden conuertir a lur ley, en gran peril serà tota crestiantat.

---

44 poden S poterunt 45 en gran... crestiantat S et tota Christianitas erit in magno periculo

---

del seu estat «... quomodo diu vixerat sine lege...» (MOG IV/V, 1). Com a font dels altres dos extrems, hom ha d'excloure certament les informacions del *Viatge* de Marco Polo, car pare i fill només arribarien a Venècia el 1295, un any després de presentada la nostra petició; però no eren gaire llunyanes tant l'ambaixada d'Il-Khan Argun, de Pèrsia (1284-1291), al papa i als reis de França i d'Anglaterra com els viatges de fra Giovanni da Pian del Carpine (mort el 1252) i de fra Wilhelm van Rubruck (escrit entorn de 1255); cf. un resum de l'ambaixada tàrtara en Kenneth M. SETTON, *The Papacy and the Levant (1204-1517)*, vol. I. The Thirteenth and Fourteenth Centuries, Filadèlfia (USA) 1976, 146-147; els altres dos deixaren sengles memòries, publicades en *Sinica Franciscana*, I (VAN DEN WYNGAERT, Quaracchi 1929, 1-130 i 145-332 respectivament). En els ambients, per tant, de la Cúria romana o en els dels convents franciscans, als quals Ramon Llull tenia entrada, era fàcil de rebre informació sobre els tàrtars. En els anys següents mantigué viva l'atenció al tema. En LDF conta: «Ego vero fui in partibus ultramarinis et audivi quod Cassanus, imperator Catharorum, pluries dicebat quod volebat de fide christianorum esse certus, quoniam si de ipsa haberet certitudinem, ipse se faceret christianum et faceret quod tota sua milícia esset omnimode baptizata. Et quia certitudinem non habuit, factus fuit cum tota sua milícia sarracenus. Et sic in Dei Ecclesia contricicio magnam habet materiam et subiectum ad corda eorumdem remordendum», Bayerische Staatsbibliothek, Clm. 10543, f. 135^v. ¿Fa referència a aquesta conversió l'estrofa LXIII del *Desconhort*? (cf. ROMEU, OE I, 1326); el «Cassanus» lullhià és Khasan-Khan, mort el 1304; batejat infant pels franciscans, passà després al mahometisme, cf. PLATZECK, II, 55, nota 153. Al final del LATS dona informació precisa de la situació de cada una de les tres branques de l'imperi tàrtar (LONGPRÉ, 278).

44-45 En els seus diversos projectes d'extensió de la cristiandat no para de repetir que jueus i sarraïns, sobretot aquests darrers, fan tot el possible per convertir els tàrtars a la pròpia religió; però més interessant és el punt on ell veu la gran possibilitat d'èxit musulmà: les promeses paradisiàques musulmanes responen a les expectatives d'un poble en un estadi molt primitiu de vida intel·lectual; després d'haver recordat que no tenen religió positiva, el LDF continua: «... scientiam non habent, quia intellectus eorum est de rebus sensibilibus occupatus et ymaginabilibus...», loc. cit., f. 135^v; per això, onze anys abans, en el TMCI, Llull assenyalava: «Sarraceni multum conantur Tartaros inducere ad sectam eorum et dant eis filias, sorores et de bonis suis, et per istum modum multos Tartaros ad sectam eorum inducunt, enim (sic! et?) maxime cum secta eorum sit facilis ad credendum et delectabilis, quia promittunt in alia vita feminas, et comestiones, et potum, et multa alia sensibilia, sicut in lege eorum continetur. Et quia Tartari sunt homines rudes, periculum est quod veniant ad sectam eorum...» (RAMBAUD-BUHOT, 105); vegeu la comprovació personal d'aquest procediment en *Vita coetania* (DE GAIFFIER, dins «Analecta Bollandiana», XLVIII, 1930, 171); un altre estratagema, basat més clarament en la inferioritat cultural de tàrtars en relació a sarraïns, és reportat en el LATS: «... quia Tartari sunt homines in scriptura rudes et grossi, (sarraceni) faciunt se eorum scriptores et baiuli, ut cum eis valeant participare et convertere ad legem eorum...» (LONGPRÉ, 278).

45 Ningú no pot discutir l'encert de la intuïció lulliana en relació al gran perill

Si uós, sant pare e seynors cardenals, trametiets als reys dels saraiys que us tramezessen savis, als quals mostràssets so que nós de Déu creem, e ls feyets aplaer, éls, enteses nostres rahons, per uentura consentrien a aqueles o duptarien en lur fe, car éls no s pensen que nós creegam so que creem de la trinitat e de la encarnatió. E éls, 50

---

47 que us S ut vobis 48 éls, enteses nostres rahons S et illi intelligerent nostras rationes
49 lur S sua | car éls no's pensen S quia non putant 50 e de S et 50-51 e éls, tornats S

---

que amenaçava la cristiandat si els tàrtars es convertien al mahometisme; en la carta a la universitat de París usa la figura de l'allau o el torrent desbotat: «...si (*sapientia et devotio vestra*) negligat impetuosum torrentem Tartaricum refrenare, nolo ulterius dicere, sed pensate quid potest evenire...» (MARTÈNE, DURAND, *Thesaurus novus anecdotarum*, I, 1717, col. 1318-1319); hom pot veure expressions paral·leles en els llocs citats en la nota anterior.

47 L'esforç d'informació de les pròpies creences fou una obsessió de Llull i no es limitava als sarraïns; en el *Blanquerna*, per exemple, presenta el cas d'una escola de llengües en la qual conviuen cinquanta tàrtars i cinquanta frares; dels cinquanta tàrtars, trenta s'haurien convertit i haurien fet meravelles estenen la fe entre llurs conacionals (ed. GALMÉS, PONS I MARQUÈS, OE I, 231/II, 232/II). Igual com en la nostra *Petició*, en el *Llibre qui és contra Anticrist* suggeria d'adreçar aquesta invitació als reis dels infidels, indistintament: «Establiment e ordonament cové ésser fet con lo sant pare apostoli tremetrà als reys dels infaels que li tremeten hòmens savis en llurs sextes e que a aquells sia mostrat latí e los libres per los quals la fe christiana és revelada e demostrada ésser en veritat; e que sien a aquells savis dons donats e agredablement sien servits e que retornen en llurs terres paguats de l'aculliment que hom a ells haurà fet; e tot açò se cové a la art de convertir los infaels, per tal que aquells la fe cathòlica recompten en llurs terres e que se'n vagen ab enteniment illuminat e ab consciència nafrada per la sciència que enfre los christians hauran apresada sobre la revelació de la fe cathòlica», Roma, Corsiniana 1362, f. 266^{b-c}; en d'altres propostes als papes, el suggeriment varia en els detalls, però roman en el fons; en TMCI (RAMBAUD-BUHOT, 100), demana que tal invitació sigui adreçada a l'emperador de Constantinoble; en el mateix text, 104, l'aplica a jueus que viuen en terres de cristians i a moros captius; la indicació relativa als jueus és repetida en el LATS (LONGPRÉ, 274); en la PRCGATS (WIERUSZOWSKI, 107-108), es convertia en una predicació imposada setmanal; recordem que ell personalment s'havia procurat el permís reial per a disputar amb els moros captius a Nàpols (hom el pot veure en Pietro EGIDI, *Codice* [citada en la nota 16 a la introducció], 32 i 33); i que havia obtingut de Jaume II de Catalunya-Aragó el permís de discutir i predicar en les aljames tant de jueus com de moros de la corona catalano-aragonesa (Antoni RUBIÓ I LLUCH, *Documents per l'història de la cultura catalana mig-eva*, I, Barcelona 1908, 13-14, amb data de 30 d'octubre de 1299).

48 Ultra allò que acabem de copiar del *Llibre qui és contra Anticrist* i allò que ja és publicat en el *Blanquerna* (GALMÉS, PONS I MARQUÈS, 230), hom pot recordar la precisió del TMCI (RAMBAUD-BUHOT, 104): «faciendo eis expensas et curialitates», cosa que equival a fer-los-hi la vida i damunt alguna estrena; la indicació em sembla que s'ha de veure en funció d'allò que en la nota a les línies 44-45 sabem que era el capteniment dels sarraïns envers els infidels que es volien atraure.

49-50 Vegeu *Llibre de contemplació*, cap. CCCXLVI, núms. 17 i 18, OE II, 1961,

tornats en lurs terres, dirien so que entès aurien de nós e puria éser que aquels qui u ohirien d'èls consentissen a les nostres ra||-hons o f. 78^c
duptassen en lur creensa. E aquesta manera que hom tengués ab éls puria éser molt proffitable. Aquesta mateixa manera puria hom tenir
55 ab los sismàtics, als quals couendria que hom dixés tan forts rahons e tan nescessàries, ab les quals hom vensés totes lurs obieccions e
posicions e que éls no poguessen soure nostres obieccions ni destruir nostres posicions; e d'aquestes rahons enaxí necessàries és molt bé
60 garnida la sancta esgleya; e yo, Ramon Lul indingne, ne cuyt auer moltes segons alcuna noua manera que Déus m'a donada a vensre
tots aquels qui contra la fe cathòlica vulen neguna cosa prouar o improuar.

Concirats, pare sant, e uós, seynors cardenals, con sots en gran

---

et quando redirent 51 de nós S de nobis 52 consentissen S consentirent 53 lur creensa S sua credulitate | que hom tengués S sic procedendi 54 proffitable S utilis | hom tenir S teneri 55 als quals couendria S et esset conveniens | hom dixés tan forts rahons S illis dicerentur tam fortes rationes 56 hom vensés totes lurs obieccions S vincerentur omnes illorum objectiones 58 d'aquestes S istis 59 garnida S munita | e S om 59-62 e yo... improbar S Ego... improbare *virgulis* [""] in *marginatur* 59 ne cuyt S aestimo me 59-60 auer moltes S multas tales habere 61 vulen alguna cosa S aliquid volunt

63 pare sant S sancte Pater | con S quod 64 càrrec S via (carrer!) | en S pro | tant uós

---

1152. Cap al final del *De quadratura i triangulatura de cercle*, Llull explica més aquest punt: «... los sarraïns creen que nós cregam en Trinitat començada en temps e no eternal, auent quantitat, dients que nós creem que adoncs con Déus pres natura humana, ell departí se essencia en III parts; la una part és Déu Pare, l'altra Déus Fill, l'altra Déus Sant Sperit. E que lo Fill deua llà en terra pendre carn e que presentment no romàs en lo cel, e lo Pare romàs en lo cel e lo Sant Sperit deua llà en la terra per spirar Nostra Dona e açò creen de nós per ço car alguns crestians qui són enfre ells, qui no són sauis, ho dien. E enaxí de moltes altres fatuïtats, que los sarraïns creen que nós cregam, les quals no creem...», Munic, Bayerische Staatsbibliothek, Cod. Hisp. [Cat.] 64, f. 64^r. Hom pot veure encara, sobre aquest punt, *Blanquerna* (GALMÉS, PONS I MARQUÈS, OE I, 244/II); TMCI (RAMBAUD-BUHOT, 103).

50-53 Vegeu la manera com el *Blanquerna* expressa aquesta previsió en el lloc citat al començament de la nota a la lín. 47.

54-58 En dir això, Llull pensava en la *Disputació de cinc savis*, que acabava d'escriure i presentaria a Celestí V amb aquesta petició i, segurament, en el *Liber de Sancto Spiritu*.

59-62 El text d'aquestes ratlles sembla respondre al *Llibre de demostracions*, potser també a l'*Art abreujada d'atobar veritat*; la nova manera sembla respondre a la precisió que ell mateix fa més d'una vegada en el sentit que el seu mètode no és identificable ni amb el deductiu que parteix de principis metafísics d'aplicació universal, ni amb l'inductiu, que formula constants a partir de l'experiència, ans la *demonstratio per aequiparantiam*, per dir-ho amb el títol d'una altra obra lul·liana.

63-76 Per a entendre aquest paràgraf, cal recordar la funció del joglar de valor en tot el quart llibre del *Blanquerna* i en particular els seus comentaris. Llull està

carrec a tractar en la honor de Déu, qui tant uos ha honrats e del
 món vicaris vos a fets, e con per aquest tractament damunt dit se 65
 pot seguir gran bé e si l negoci és lonc, él s'és bo e amable; e, si per
 la proleixitat e difficultat és jaquit, serà iaquit e meinspreat lo bé qui
 se'n pot seguir. E concirats con los hòmens d'aquest món per los
 f. 78^d béns tem-||-porals enprenen grans fets e de treball, en qui són molt
 perilozes, axí con reys qui enprenen grans guerres; e annexins, qui 70

S vos tantum 64-65 del món vicaris vos a fets S vos fecit vicarios mundi 65 con S quod |
 aquest S om 69 enprenen S sustinent | fets e de treball S defatigationes et labores | en qui S
 in quibus 69-70 molt perilozes | multi in periculo 70 enprenen S sustinent 71 gitat

---

convençut que el pitjor símptoma dins el mal estat general del món és la passivitat dels cristians, el fet de romandre insensibles davant esdeveniments com la pèrdua de sant Joan d'Acce; d'ací ve la incitació a l'audàcia (línia 73) i el fet de recordar una vegada més l'exemple d'aquests annexins que es juguen la vida pels seus ideals (lín. 70-72).

63 La interpellació conjunta a papa i cardenals s'ha d'entendre en el sentit medieval que «Ecclesia Romana est papa cum cardinalibus» de la mateixa manera que cada església local o particular és el bisbe i el capítol catedralici; això tenia una conseqüència política, la que els grans afers eren discutits i decidits en consistori per papa i cardenals conjuntament. Aquesta nota val per a les altres ocasions en què Llull s'adreça conjuntament a papa i cardenals, en les línies 10-11, 20, 28-29, 46, 83-84 i 86-87. Una precisió terminològica: en els dos paràgrafs corresponents a les línies 35-38 i 39-45 el sintagma «sant pare e senyors cardenals» és substituït per la paraula «església», cosa que indica que per a Ramon Llull eren significants equivalents. Vegeu també la nota a les lín. 9-11.

63-65 En els diversos projectes de croada Llull insisteix en les raons per les quals ell està segur que ningú no està tan obligat a acceptar les seves propostes com papa i cardenals; en el TMCI suggeria que el papa es posés davant l'exèrcit croat i donava aquesta raó: «... quia spectat ad dominum papam maiorem zelum habere ad exaltandam fidem quam ad aliquem alium» (RAMBAUD-BUHOT, 100); en el LDF s'expressava així: «... dominus papa et domini cardinales, cum sint principaliter deputati ad magnum bonum pertractandum dominum nostrum ihesum christum et ad omnium salvationem et bonum...», Munic, Bayerische Staatsbibliothek, Clm. 10543, f. 137^r; en el LATS (LONGPRÉ, 266) dona una mostra d'allò que considerava les raons autèntiques: pel fet de trobar-se en el punt més alt de l'Església i del món («del món vicaris vos ha fets», llegim en les línies 64-65), els correspon també la concentració màxima (en majoritat, per dir-ho amb categoria lulliana) de qualitats positives que, en el tractat esmentat, són tres: saviesa, poder i caritat; si aquestes tres virtuts en el sentit més primitiu del mot, forces, s'han de trobar en el grau més alt en papa i cardenals i aquests es deixen guiar per elles, el resultat serà favorable per als projectes que Llull els exposa.

66 Sobre el sentit de *lonc* vegeu allò que diu la introducció sobre la dimensió apocalíptica de l'obra lulliana.

70 *annexins*: tot i la tendència a reduir aquesta paraula a *assessins*, el *Blanquerna* ha mantingut la mateixa grafia que la nostra petició (GALMÉS, PONS I MARQUÈS, OE I, pp. 230 i 248); en canvi, la còpia parisina del TMCI (RAMBAUD-BUHOT, 103) passa a

- scientalmén se liuren a mort per so que lurs parens pusquen gitar de la seruitut en què són. E encara vos plàssia concirar con los crestians perden lurs terres e la audàcia que sulien auer contra sarayns. E concirats con pública vtilitat és poc amada e con tuit clamen contra
- 75 clergues; per què, seria gran excusa als clergues en tractar les cozes damunt dites, car bon exempli darien de si mateis e de lurs obres.

S eripere 72 encara S etiam | vos plàssia S placeat vobis | con S quod 73 perden lurs S perdant suas 74 con S quod | és poc amada S parum ametur | clamen S clament 75-76 les cozes damunt dites S supradicta 76 bon exempli darien S darent bonum exemplum

---

asicanos; sobre el sentit de la paraula en temps de Llull, sembla que s'aplicava a un poble o ètnia, localitzada a l'orient del mar Caspi per Wilhelm von RUBRUCK, *Itinerarium* (VAN DEN WYNGAERT, *Sinica Franciscana*, I, Quaracchi 1929, 210-211); en la mateixa narració tornen a aparèixer, 286: «... nunciatum erat ipsi Manguchan quod ingressi erant quadringenti Hacasini ad interficiendum ipsum, in diversis habitibus»; l'any 1278 havia correbut un rumor semblant, segons el qual, dotze anxexins, disfressats de frares franciscans, havien estat enviats pel Soldà a matar el rei Felip de França i Carles d'Anjou, rei de Sicília (Nàpols); el document, datat de l'onze de setembre de 1278 es pot veure en «Archivio Storico Italiano», I (1878), 437; vegeu també Reinhold RÖHRICHT, *Études sur les derniers temps du royaume de Jérusalem*, dins «Archives de l'Orient latin», I (1881), 625-626, nota 55 amb notícia d'un atemptat contra el príncep Eduard d'Anglaterra. A tall d'informació general, hom pot veure, per exemple, l'article *Assassin* de l'*Encyclopaedia Britannica*, II (1972), 621, amb bibliografia fins al 1967. Seria interessant d'estudiar fins a quin punt la força de xoc lul·liana formada pels sants homes no és el revers de la medalla d'aquella altra força de xoc terrorista.

72-73 Sembla que s'ha d'entendre que aquestes paraules es refereixen a la pèrdua de Sant Joan d'Acre, recent encara (1291); en el TMCI (RAMBAUD-BUHOT, 106), s'havia referit a aquell esdeveniment amb aquestes paraules: «... in isto tempore, in quo omnes sunt in tristitia de amissione Terre Sancte...».

73 Sobre l'audàcia, remeto a la nota a les línies 63-76; pel que fa al fet que els cristians l'havien tinguda, trobo aquest text en el *Super Hieremiam* d'un no identificat Pseudo-Joaquim: «Tanta vero post hoc (la conquesta de Terra Santa per part dels croats) data est audacia christianis, ut iam pene paganorum multitudinem credens annullatam et veluti ad nihilum, Christo prevalente, redactam...» (E. R. DANIEL, *Apo-calyptic Conversions. The Joachite Alternative to the Crusades*, dins «Traditio», 25 [1969], 151).

74 Llull vincula sovint el concepte de pública utilitat o bé públic a l'empresa de croada, p.e., en el TMCI (RAMBAUD-BUHOT, 106): «Principium autem in ordinatione predicta bonum et magnum est et est ita publicum quod non potest esse plus...»; vegeu nota a les línies 4-14; per a Llull el bé públic s'identifica amb el bon estament del món i aquest amb la seva ordenació d'acord amb la voluntat de Déu; i Llull no té cap dubte que Déu vulgui l'extensió de la cristiandat.

74-75 Segurament que si no hagués estat pel temor de *trop parlar* (lín. 81), Llull hauria dit ací que tothom clama en particular contra els clergues grans o solemnes d'acord amb l'expressió contemporània; hom pot llegir, però, allò que Llull no temé de posar en boca d'un missatger en el *Blanquerna*: «...venc un missatge del

Si algun diu que totes aquestes cozes se faran con a Déu plaurà, concirats si Déus uol la fi per què a creat home e si'n a dat exempli Ihesu Christ e'ls apòstols e els màrtirs a sseguir aquela fi per què són; e qui dirà que Déus contínuament no vula éser amat per son poble? 80

Moltes d'altres rahons puria dir, mas tem trop parlar; e, si trop parle, soplec e clam mercè que'm sia perdonat e, posades aquestes coses que deman en orde, clam mercè a uós, sant pare, e a uosaltres, seynors cardenals, que us plàssia mi indingne trametre dels primers

f. 79^a || als sarayns per honrar en éls nostre seyor Déus. 85

Data aquesta petició en la ciutat de Nàpols al sant pare Celestinus e als honrats seynors cardenals en l'ayn de mil e cc xc quatre.

---

77 algun diu S dicitur | totes aquestes cozes S omnia ista | con S quando | plaurà S placuerit 78 si S utrum | uol S velit | per què S quare 78-79 si'n a dat exempli Ihesu Christ S utrum JESUS Christus dederit exemplum 79 sseguir S assequendum 80 contínuament no vula S non semper velit

82 clam mercè S peto veniam | que S ut | posades S ponendo 83 clam mercè a uós S peto veniam a vobis 84 que S ut | trametre dels primers S primum mittere 85 per S ad | en S inter

86 Data S Data est | de Nàpols S Neapolitana 86-87 Celestinus S add Quinto

---

77 «Alius modus (*spiritualiter conversandi inter infideles*) est quod, cum viderint placere Domino, annuntiant verbum Dei ut credant Deum omnipotentem...», S. Franciscus DE ASSISIO, *Regula non bullata* (Kajetan ESSER, *Die Opuscula des hl. Franziscus von Assisi*. Neue textkritische Edition [Spicilegium Bonaventurianum XIII], Grottaferrata 1976, 390).

---

cardenal de «Domine Fili», qui recontà que per los lochs on havia estat havia oït dir que tot lo mal e l'error qui era en lo món era per colpa e per defalliment de l'apostoli e dels cardenals, qui podien pendre consell a ordonar lo món e no n'havien cura ni diligència; e que per mal exempli que donaven a les gents, ells e lurs oficials, era lo món en treball e en error...» (GALMÉS, PONS I MARQUÈS, OE I, 255/II; vegeu també 229/I).

77-80 Remeto, pel que fa a aquest paràgraf, a l'apartat de la introducció en el qual m'ocupo de la dimensió apocalíptica de l'obra lulliana, amb referència al *Desconhort*, estrofes XXIX i XXX (ROMEU, OE I, 1316-1317).

81 Potser es poden considerar exemples de *trop parlar*, ultra el copiat en la nota a les lín. 74-75, els paràgrafs que hom pot llegir en el mateix *Blanquerna* (GALMÉS, PONS I MARQUÈS, OE I, 239/I, 242/I-II).

82-83 Posar les coses en orde em sembla sinònim de la petició de fer-ne decretal (lín. 29-30).

84-85 Llull, per tant, es considera membre d'aquell cos de xoc demanat en les línies 16-19.

86-87 Pel que fa a la datació, em permeto de remetre a allò que escric en la introducció, p. 13.

ÍNDEX DE MOTS

- a* 4, 7, 10, 12, 13, 17, 22, 23, 30, 36, 39, 45, 49, 52, 60, 64, 71, 77, 79, 83; al 32, 33, 86; als 46, 47, 55, 75, 85, 87.
ab 36, 37, 38, 53, 55, 56.
alcun 77; *alcuna* 60.
altre 33; *altres* 81.
amable 66.
amar 5; *amen* 6, 13; *amat* 80; *amada* 74.
amistat 38.
anassen 19; *anant* 7.
anxexins 70.
aplaer 48.
apostoli 28.
apòstols 79.
aprezessen 18.
aquela 79; *aquels* 7, 12, 21, 23, 35, 52, 61; *aqueles* 49.
aquest 6, 7, 15, 21, 25, 43, 65, 68; *aquesta* 22, 31, 53, 54, 86; *aquestes* 58, 77, 82.
armes 31.
asò 6; *assò* 24, 26, 31, 34.
assignàssets 20, 29.
audàcia 73.
aver 38, 59, 73; *a* 60, 65, 78; *an* 41, 43; *aya* 5; *auria* 25; *aurien* 51.
avesque 10.
axí 44, 70.
ayn 87.

bé 58, 66, 67.
béns 69.
bo 66; *bon* 76.

car 41, 43, 49, 76.
cardenal 20, 25, 32, 33; *cardenals* 11, 20, 29, 46, 63, 84, 87.
càrrec 64.
cathòlica 61.
Celestinus 10, 86-87.
cent 8.
Christ 42, 79.
ciutat 86.
clam 82; *clamen* 74.
clergues 75.
con 4, 5, 8, 12, 63, 65, 68, 70, 72, 74, 77.
concirar 72; *conciram* 15; *concirats* 63, 68, 73-74, 78.
conèxer 4; *coneixen* 6, 12.
conquerimén 40.
conquerre 30, 39-40.
consentrien 49; *consentissen* 52.
contínuamen 26; *contínuament* 34, 80.
contra 61, 73, 74.
convertir 45.
cor (*conj.*) 41
corporal 16; *corporall* 28.
cosa 9, 39, 61; *coses* 83; *cozes* 75, 77.
covendria 35, 55; *covinent* 9; *covinens* 22.
creat 4, 6, 78; *creats* 14.
creensa 53.
crestià 8, 42; *crestians* 9, 22, 24, 27, 34, 72.
crestiantat 45.

creu 8; *creem* 48, 50, *creegam* 50.
cuvinéen 39.
cuyt 59.

dada 31, 33.
damunt 65, 76.
darien 76; *dat* 78; *data* 86.
de 11, 13, 15, 18, 24, 27, 29, 31, 33, 34, 42, 43, 47, 50, 51, 64, 69, 71, 76; *d'* 58, 58, 68, 81; *del* 23, 64; *dels* 22, 24, 26, 30, 46, 84.
dècima 29, 31.
decretal 30.
deman 83.
depús 6.
desigien 17.
destruir 38, 57.
Déu 12, 48, 77; *Déus* 4, 60, 78, 80, 85.
difficultat 67.
dir 81; *diu* 77; *dira* 80; *dirien* 51; *dixés* 55; *dit* 65; *dites* 76.
discrets 11.
disputació 40.
disputatió 36.
diverses 18.
doctrina 18.
donada 60.
dues 15.
duptarien 49; *duptassen* 53.

e 4, 5, 6, 7, 10, 11, 12, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 23, 24, 25, 26, 28, 29, 30, 31, 32, 38, 41, 42, 43, 46, 48, 50, 51, 53, 56, 57, 58, 59, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 72, 73, 74, 76, 78, 79, 80, 81, 82, 87.
(e)l 25, 32, 66; *(e)ls* 11, 16, 37, 43, 44, 48, 79; *l'* 87; *lo* 11, 19, 26, 28, 34, 40, 67; *la* 13, 25, 29, 30, 35, 39, 42, 50, 59, 61, 64, 67, 72, 78, 86; *los* 19, 23, 32, 35, 36, 38, 40, 44, 68, 72; *les* 21, 24, 30, 33, 56, 75.
él 66; *(é)l* 5, 6; *si* 2, 76; *ssi* 36; *(e)s* 59; *els* 37, 48, 49, 50, 51, 53, 57, 85.
elet 10.
(e)n (*pronom*) 29, 42, 68, 78.
en (*preposició*) 12, 24, 37, 41, 45, 51, 53, 63, 64, 69, 72, 75, 83, 85, 86, 87.
enaxí 58.
encara 8, 35, 39, 42, 72.
escarnatió 50.
enprenen 69, 70.
entès 51; *enteses* 48.
entrò 7, 26.
error 12, 37.
escusa 75.
éser 23, 42, 51, 54, 80; *és* 28, 43, 58, 66, 67, 74; *som* 7; *sots* 10, 63; *són* 12, 13, 18, 37, 69, 72; *fo* 6, *fos* 27, 30, 31, 32, 34; *fossen* 23, 24; *serà* 45, 67; *seran* 22; *sia* 82; *sien* 5, 8; *seria* 9, 39, 40, 75.
esgleya 12, 15, 29, 35, 39, 59.
espiritual 16.
estudians 26.

- estudis 24, 26, 32.
 evvangelis 19.
 exempli 76, 78.
- fe* 42, 61.
 fan 44; fo 44; fatan 77; feés 21, 25, 33, 39;
 feyets 48; feta 30; fets 24, 65.
 fets 69.
 fi 13, 78, 79.
 foc 7.
 forsa 31.
 forts 55.
- garnida* 59.
 gerres 31; guerres 70.
 gitar 71.
 gran 45, 63, 66, 75; grans 69, 70.
- ha* 64.
 hom 37, 41, 53, 54, 55, 56.
 home 4, 78; hòmens 16, 68.
 honor 64.
 honrar 5, 17, 85; honrats 11, 64, 87.
- iaquit* 67.
 Ihesu 79.
 iiluminats 18.
 improvar 62.
 indingne 59, 84.
 infeeds 5, 30.
- jaquit* 67.
 (jo), m 82; m' 60; mi 84.
 jueus 44.
- latins* 37.
 lengatges 18-19; lenguatges 23.
 leuger 40.
 ley 41, 44, 45.
 liuren 71.
 Lul 59.
 lum 13.
 lur 41, 45, 49; lurs 51, 56, 71, 73, 76.
- manera* 53, 54, 60; maneres 15.
 Maffomet 44.
 màrtirs 79.
 mas 81.
 mateis 76.
 mateix 5; mateixa 54.
 meinspreat 67.
 membrar 4; membren 5-6.
 mercè 82, 83.
 mesció 25, 32; mescions 33.
 mil 87.
 mils 37.
 molt 9, 43, 69; moltes 60, 81.
 món 6, 19, 24, 27, 34, 65.
 mort 18, 71.
 mostrar 36; mostràssets 47; mostrats 23.
- Nàpols* 86.
 ne 6, 59.
 necessari 43; necessàries 58.
- negoci 21, 66.
 neguna 61.
 necessàries 56.
 ni 6, 13, 57.
 no 5, 9, 12, 41, 42, 49, 57.
 nós 47, 50, 51.
 nostre 17, 85; nostres 48, 52, 57, 58.
 nova 60.
- o* 8, 44, 49, 52, 61.
 obieccions 56, 57.
 obres 76.
 obrissets 11.
 offici 25.
 ohirien 52.
 oltramar 31.
 orde 83.
- paor* 43.
 papa 10.
 pare 20, 28, 46, 63, 83, 86.
 parens 71.
 parlar 81; parle 82.
 partissipació 38.
 pendre 17.
 pensen 49.
 per 8, 10, 13, 17, 19, 21, 29, 31, 40, 41, 48,
 65, 66, 68, 71, 75, 78, 79, 80, 85.
 perden 73.
 perdonat 82.
 perdurable 7.
 peril 45.
 perilozos 70.
 petició 86.
 plaurà 77; plàssia 72, 84.
 plus 8.
 poble 80.
 poder (*subs.*) 39.
 pot 36, 41, 42, 66; poden 44; puria 37, 51, 54,
 81; pusquen 71; poguessen 57.
 posades 82.
 posicions 57, 58.
 predicatió 22.
 prehicar 19, 41.
 primers 84.
 principalment 4.
 procurar 12.
 profitable 54.
 provar 61.
 pública 74.
- qual* 40; quals 36, 47, 55, 56.
 quatre 87.
 que (*conj.*) 6, 8, 9, 11, 16, 19, 23, 25, 26, 28,
 29, 34, 35, 37, 39, 41, 42, 47, 49, 52, 55,
 57, 71, 77, 82, 84.
 que (*pronom*) 50, 51, 60, 73, 83; (*en/per*) què
 7, 72, 75, 78, 79.
 qui 10, 21, 25, 32, 33, 64, 69; (*plural*) 5, 9,
 12, 17, 18, 22, 52, 61, 70.
 quintus 10.
 quisvol 42.
- rabons* 48, 52, 55, 58, 81.
 Ramon 59.

recobrar 36, recobràs 35.
 religioses 17.
 remanent 32.
 reys 46, 70.

sacra 18.
 sant 9, 10, 20, 28, 46, 83, 86; sancta 11, 15,
 22, 30, 59; sants 16.
 sarayns 38, 44, 47, 73, 85.
 savis 47.
 scientalmén 71.
 se 65, 68, 71; s' 66.
 seglars 17.
 segons 60.
 seguir 66, 68; seguissen 13.
 sens 42.
 sercar 21.
 servir 5.
 servitut 72.
 seynoria 43.
 seynor 20, 25, 33; seynors 11, 20, 28, 46, 63,
 84, 87; seyor 17, 32, 85.
 sí 43, 46, 66, 77, 78, 81.
 sismàtics 35, 55.
 so 41, 47, 50, 51, 71.
 son 80.
 soplec 82.
 sostenen 41.
 soure 57.
 speritual 16.
 spirit 10.
 sseguir 79.
 subirà 9.
 sulien 73.

tan 55, 56.
 tans 5, 8.
 tant 64.
 tartres 25, 38, 40, 44.
 tem 81.
 temporals 69.
 temps 7, 29.
 tenir 54; tengués 53.
 terra 30, 41; terres 22, 24, 30, 51, 73.
 tornats 51.
 tot 19, 26, 34; tota 45; tots 23, 29, 61; totes
 21, 56, 77.
 tractamén 43; tractament 65.
 tractar 64, 75; tractàs 21; tractaria 32.
 trametre 84; trametiets 46; tramezessen 47.
 treball 69.
 trezor 11, 15, 16, 28.
 trinitat 50.
 tro 34.
 trop 81.
 tuit 74.

unis 36.
 un 8, 20.
 utilitat 74.

venguesen 13.
 vensre 60; vensés 56.
 ventura 48.
 veritat 13, 36, 37.
 vicaris 65.
 vol 78; volran 23; vula 80; vulen 61.
 vós 9, 19, 28, 46, 63, 83; vos 64, 65; us 47, 84.
 vosaltres 20, 83.